

Budapesti Corvinus Egyetem
Tájépítészeti Kar
Tájvédelmi és Tájrehabilitációs Tanszék

Tudományos Diákköri Dolgozat

Mád központi belterület települési arculatának vizsgálata

Témavezető: Dr. Kabai Róbert, egyetemi adjunktus

Gergely Viktória
Tájrendező és kertépítő mérnök
BSC 4. évfolyamos hallgató
Tájvédelmi és Tájrehabilitációs Szakirány

Tartalomjegyzék

Bevezetés.....	1
Célkitűzés.....	1
A feldolgozás módszere	2
1. Tokaj-Hegyalja védendő öröksége.....	3
1.1 Európai világörökségi borvidékek	3
1.2 Tokaj Történelmi Borvidék és Kultúrtáj Világörökség területe.....	5
2. Borvidéki arculati elemek vizsgálata	6
2.1 A borvidéki települések arculatát meghatározó tényező, a településszerkezet	6
2.2 A borvidékre jellemző építészeti karakter, a főbb motívumok és elemek	8
3. Más arculati elemeinek turisztikai szempontú vizsgálata.....	12
3.1 Más településszerkezete	12
3.2 Más belterületén található főbb arculati elemek	16
3.2.1 Épített örökség.....	17
3.2.2 Zöldfelületek	27
3.2.3 Környezetarchitektúra elemek.....	33
3.2.4 Pincék.....	37
Következtetések	40
Összegzés	43
Irodalomjegyzék	44
Mellékletek	46

Bevezetés

Dolgozatom helyszíneként a Tokaj Történelmi Borvidék és Kultúrtáj Világörökség területéhez tartozó Mád települést választottam. A választásomat nagyban befolyásolta az a tény, hogy több mint 20 éve élek a településen, nyomon követem annak mindennapjait. Így a vizsgálataim során törekedtem arra, hogy a szakmai meglátásaim mellett ügyeljek a lakosság érzelmi viszonyulásaira és a helyi szellemiség bemutatására.

A Tokaji Történelmi Borvidék egy részét az Unesco 2002-ben Tokaj Történelmi Borvidék és Kultúrtáj Világörökség néven a világörökség részévé nyilvánította, ami egy magterületre és az ezt körülölelő védőzónára oszlik. Mád ahhoz a 12 magtelepüléshez tartozik, amelyek az Unesco szerint a világörökségi borvidék magját képezik. A település környezetében, olyan kiváló adottságú szőlőterületek találhatók, ahol a legjobb minőségű szőlőt lehet termesztani. Emiatt is sokan úgy gondolják Mádról, hogy elhelyezkedése és táji adottságai által a Tokaj Történelmi Borvidék és Kultúrtáj egyik legszebb „gyöngyszeme”. A településen mindig is a szőlőtermesztés és a borászat dominált, aminek több száz éves hagyományai vannak. Az utóbbi években a falu életében megnőtt a turizmus szerepe, egyre többen látogatnak a településre, hogy megcsodálhassák Mád természeti és kulturális örökségét és, hogy mindenekelőtt megkóstolhassák a híres tokaji borokat. Mára sokaknak ez a megélhetési forrásuk, a falu életében az utóbbi időben a turizmusból származó jövedelem nagyban hozzájárult a lakosság életszínvonalának növekedéséhez, a település fejlődéséhez, szépüléséhez.

A turistáknak nagyon meghatározó az első benyomás a településről, így mindenképpen lényeges a megfelelő arculat kialakítása. Egy világörökségi területen kulcsfontosságú, hogy tükrözze az ott élők kultúráját, szellemiségét, a történelem során kialakult hagyományait, múltjuk és jelenük értékeit és a lakosság gazdasági tevékenységét. Emiatt érzem fontosnak, hogy dolgozatomban a település arculatát turisztikai szempontok alapján elemezzem, és végül értékeljem.

Célkitűzés

Dolgozatom célja, hogy Mád települési arculatát a turisztikai fejlesztés szemszögéből vizsgáljam. Céljaim között szerepel, hogy számba vegyem, azokat az elemeket, amelyek az arculatot meghatározzák. Miután ezek felmérését és vizsgálatát

elvégeztem, röviden turisztikai szempontból értékelem is azokat. Végül néhány általános következtetést fogalmazok meg a vizsgálataim alapján.

A feldolgozás módszere

Dolgozatom elkészítésének első lépéseként meghatároztam, hogy mik azok az elemek, amelyek a települési arculatot meghatározzák. Munkám következő részeként meghatároztam az általam vizsgált területet Mád belterületén, mely esetében a legfontosabb szempont, az arculati elemek és pincék elhelyezkedése volt. Úgy határoztam le a területet, hogy a jelenlegi település központot és annak közvetlen környezetét foglalja magába, ahol a fontosabb társadalmi, kulturális és vallási elemek helyezkednek el.

A helytörténeti kutatómunka során megismerkedtem a falu múltjával, jelenével, turisztikai szempontból lényeges adottságaival. A kutatásaim alkalmával ellátogattam a községi könyvtárba, helyi borászok segítségét kértem, és a szakmai gyakorlatom során, Tokajban a térségi TDM szervezetnél is kaptam információkat. A helyszíni terepbejárások során közelről megvizsgálhattam azokat az elemeket, amelyek véleményem szerint a települési arculatot nagyban befolyásolják. Először a településszerkezetet vizsgáltam, majd az épített örökséget vettem számba, a fontosabb zöldfelületeket, végül pedig azokat a környezetarchitektúra elemeket, amelyek a borvidékre jellemző motívumokat, jellegzetességeket hordozzák. A dolgozatomban bemutatom a faluban található fontosabb épületeket, pincéket, intézményeket, ezek egykori megjelenését, amit összevetek a mai állapotukkal. Részletesen kitérek a hagyományos és népi motívumok, elemek, anyaghasználat, formák megjelenésére, a házak homlokzatain, a pincék esetében, a köztereken, a fő utcán. Ismertetem a településkép jellegzetességeit, a főbb környezetarchitektúra elemeket. Kiemelten foglalkoztam a borvidéken jellemző pincékkel, és elkészítettem Mád pincéinek kataszterét.

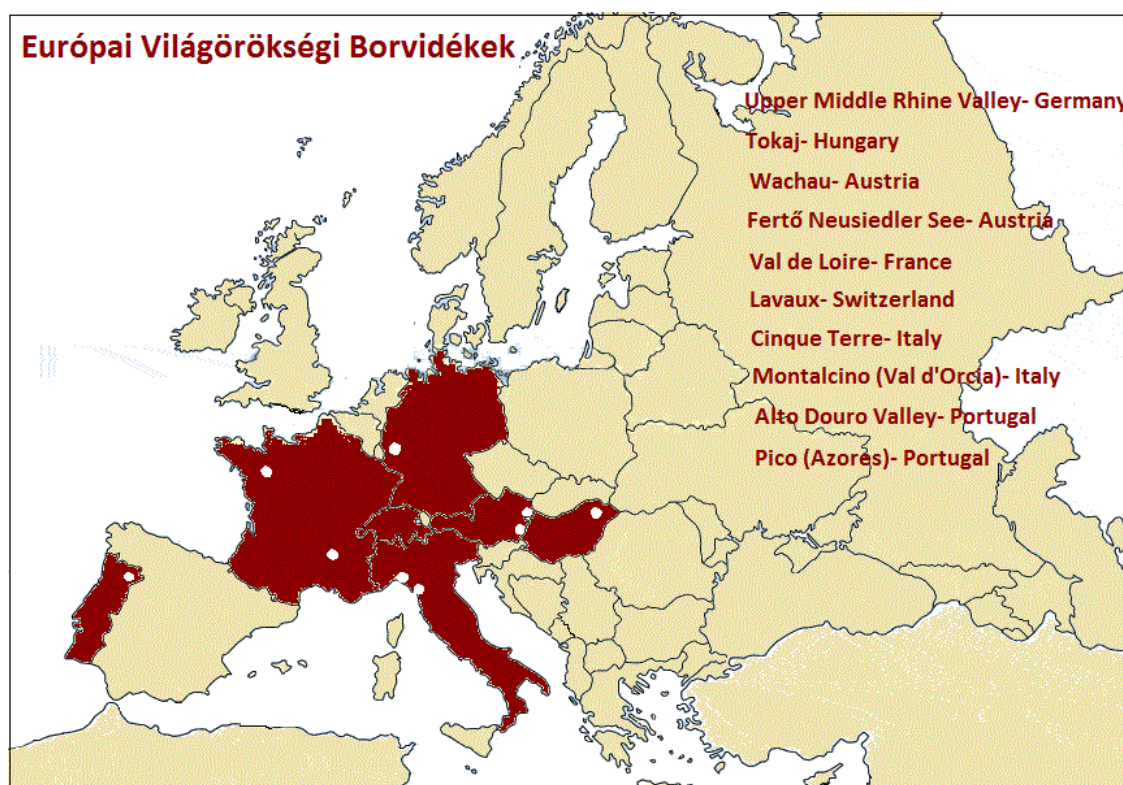
Mindemellett, úgy véltem, szükséges, hogy összehasonlítási alapom legyen más borvidéki településekkel is, hogy a csak Mádra jellemző elemeket megismerhessem. Így a felméréseim során ellátogattam Tokajba, Tarcalra és Tállyára, hogy e borvidéki települések arculatát, a környezetarchitektúra elemek, zöldfelületek és az épített örökség jellegzetességeit megvizsgáljam.

1. Tokaj-Hegyalja védendő öröksége

Ebben a fejezetben rövid nemzetközi kitekintést teszek, először az európai világörökségi borvidékekkel általánosan foglalkozom. Röviden összehasonlítom azokat, világörökségi területük, a szőlőültetvények mérete és az Unesco által védetté nyilvánításuk időpontja alapján. Majd részletesen írok a Tokaj Történelmi Borvidék és Kultúrtáj Világörökség területéről.

1.1 Európai világörökségi borvidékek

Európában a Tokaj Történelmi Borvidék és Kultúrtáj Világörökség területe mellett még 9 világörökségi borvidék található, amelyek az 1. ábrán láthatóak. Mindegyikre jellemző, hogy unikális értékekkel rendelkeznek, tükrözik a helyi hagyományokat, kultúrát, a terület használatot, a társadalom gazdasági tevékenységét, mindezt úgy, hogy a táji és természeti adottságokhoz idomulnak. Emiatt mindegyik világörökségi terület egyedi és jelentős turisztikai vonzástényezővel rendelkezik. Az európai borvidékek közül az UNESCO először az Olaszországban található Cinque Terre területét nyilvánította védetté, még 1997-ben. A szervezet szerint ugyanis, itt

1. ábra: Európai világörökségi borvidékek; forrás: Gergely Viktória rajza (2012) weblap 3 ábra alapján

olyan kulturális és hagyományos társadalmi és mezőgazdasági értékek találhatók, melyet az elkövetkező generációk számára meg kell őrizni. Utoljára a Portugáliában lévő Azori szigetsoporthoz tartozó Pico sziget kapta meg a világörökségi címet, 2009-ben. A 2000-2002-ig terjedő időszakban a tíz európai világörökségi borvidék közül az Unesco hatot vett fel a világörökségi listába, ezek: 2000-ben: Wachau (Ausztria), Val de Loire (Franciaország), 2001-ben: Neusiedler See (Ausztria), Alto Douro Valley (Portugália), 2002-ben: Upper Middle Rhine Valley (Németország) és Tokaj Történelmi Borvidék és Kultúrtáj Világörökség (Magyarország). (weblap 13)

A világörökségi borvidékek méretükben is igen változatosak (lásd a 2. ábrán). A legnagyobb területtel a Val de Loire rendelkezik 85 394 ha-ral, amely körül egy 208 934 ha-os puffer zóna helyezkedik el. A legkisebb a már említett Pico sziget 209 ha területtel, mely körül 1 796 ha-os védő zóna található. Nagyon érdekes megfigyelés volt számomra, hogy az osztrák területeken lévő világörökségi borvidékek puffer zónája a világörökségi területhez képest igen kicsi. Wachau esetében a világörökségi terület 18 387 ha, míg a puffer zóna e körül csak 2 942 ha. Neusiedler See esetében hasonlóan alakul ez az arány a magterület 68 369 ha, míg a védőzóna csak 6 347 ha. A legtöbb szőlőtermő vidék esetében általánosan elmondható, hogy a puffer zóna területe nagyobb, mint a világörökségi terület. (weblap 13, weblap 14)

Világörökségi borvidék neve	Ország	Védetté nyilvánítás időpontja	Világörökségi terület (ha)	Védő zóna (ha)	Szőlőtermő terület (ha)
Chinque Terre	Olaszország	1997	4689	nincs adat	400
Wachau	Ausztria	2000	18387	2942	1500
Val de Loire	Franciaország	2000	85394	208934	75000
Alto Douro Valley	Portugália	2001	24600	225400	8700
Neusiedler See	Ausztria	2001	68369	2942	7649
Tokaj Történelmi Borvidék és Kultúrtáj Világörökség	Magyarország	2002	13255	74879	7000
Upper Middle Rhine Valley	Németország	2002	27250	34680	460
Montalcino (Val d'Orcia)	Olaszország	2004	61188	5660	3000
Lavaux	Svájc	2007	898	1408	830
Pico (Azori-szigetek)	Portugália	2009	209	1796	154

2. ábra: Európai világörökségi területek fontosabb adatai, forrás: weblap 13, weblap 14, készítette: Gergely Viktória (2012)

1.2 Tokaj Történelmi Borvidék és Kultúrtáj Világörökség területe

A tokaj-hegyaljai a világ első zárt* borvidéke. A Tokaj Történelmi Borvidék egy részét 2002-ben az UNESCO kultúrtáj kategóriában világörökségi területté nyilvánította. Az elmúlt több mint ezer év alatt kialakult szőlőművelési és borkészítési hagyományok érintetlen, eredeti formában való továbbélése és a térség évezredes egysége indokolta, hogy a borvidéket a világörökség részévé nyilvánítsák. A Tokaj Történelmi Borvidék és Kultúrtáj Világörökség területe, Északkelet-Magyarországon, a Zempléni-hegység déli, délkeleti lábánál található. 87 km hosszúságban és 4 km szélességben terül el három jellegzetes hegy, a tokaji Kopasz-hegy, a sátoraljaújhelyi Sátor-hegy és az abaújszántói hegy közötti háromszögben. A világörökségi borvidék 27 települést foglal magába. A terület központja Tokaj, melyet a szőlő és bor városának is neveznek. Tokaj mellett azonban még 12 fontos magtelepülés található, melyek kiemelkedő adottságokkal rendelkeznek. Ezek: Bodrogkeresztúr, Bodrogkisfalud, Mád, Mezőzombor, Rátka, Szegi, Tarcál, Tállya, Sárospatak, Sátoraljaújhely, Herceggút, Tolcsva. A magtelepülések környezetében találhatóak a világörökségi borvidék legkiemelkedőbb termőhelyei. A vidék többi települése az UNESCO szerint védőzónát képez a magterület körül. Ezek olyan területek, amelyek a magterületen ugyan kívül esnek, viszont a zárt borvidék határain belül találhatóak. (VÁTI KHT, 2003, weblap 2)

A Tokaj Történelmi Borvidék és Kultúrtáj Világörökség az európai világörökségi borvidékek rangsorában a negyedik legkisebb területű borvidék (13 255 ha), amit 74 879 ha védőzóna vesz körbe. A térség egyedülálló tulajdonságokkal rendelkezik, mind földrajzi fekvését, mind kulturális hagyományait tekintve, így több szempontból is eltér a többi európai világörökségi borvidéktől, arculatát leginkább a szőlő és a bor és az ezek köré épülő hagyományok határozzák meg. (weblap 13)

* III. Károly 1737-es királyi rendelete alapján a Tokaji borvidék volt a világon az első földrajzilag körülhatárolt, védett és osztályozott, zárt borvidék. A rendelet felsorolta azokat a településeket, amelyek határában a minőségi tokaji bor előállításához alkalmas szőlő termelhető. A zárt borvidék azt is jelenti, hogy ide más területről származó szőlőt, mustot vagy bort (palackozott borok kivételével) nem szabad behozni. Ezzel a térség borai fokozott védelmet kaptak.

2. Borvidéki arculati elemek vizsgálata:

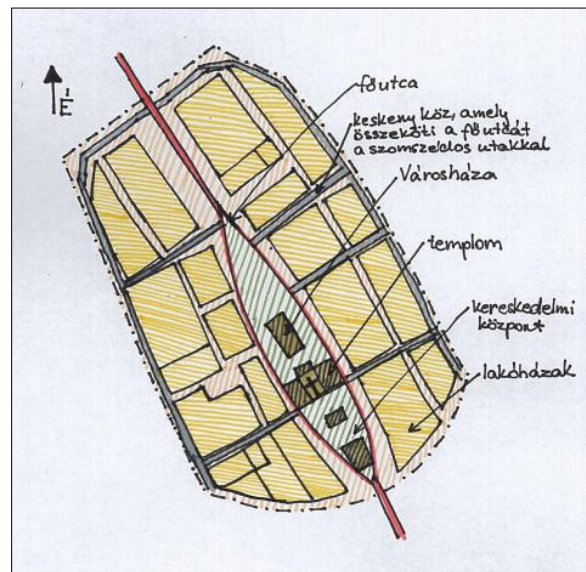
Az alábbi vizsgálati részben a turisztikai szempontból fontos arculati elemekkel foglalkozom, a borvidéki településekre vonatkozóan. „A települési arculat alatt, olyan településképet érthetünk, amelyben egyidejűleg megmutatkozik a *táj* (domborzat, vízrajz, természeti és termelési vegetáció); a *történelem*, a helyben történt események emlékei (építészeti emlékek, szobrok, emlékművek); valamint az ott élő *társadalom* történelme, alkotóereje, egykori és jelenlegi gazdálkodása.” (Istvánfi, 2000)

Fenti meghatározás alapján egy település arculatát annak strukturális felépítése, épített öröksége, zöldfelületei és környezetarchitektúra elemei nagyban befolyásolják. Úgy gondolom, a település szerkezet egy meghatározó pontja az arculatnak, ugyanis ez egy adja azt az alapot, amelyre az arculat épül. A település felépítése elárulja a község korát, ábrázolja a jelen és a múlt összefonódását. Gondoljunk csak a középkori városmagokra és az a körül kialakult modern perifériára. Az arculat alapját tehát a település szerkezete adja, és erre épül rá a többi meghatározó elem, melyek az építészeti emlékek, a zöldfelületek és a környezetarchitektúra elemek. Az épített örökség bemutatja a történelmi múltat, a hagyományos építészeti karaktert és a tradicionális anyaghasználatot. A zöldfelületek esetében képet kapunk a lakosság szellemiségéről, igényességéről, kultúrájáról. A környezetarchitektúra elemek hasonlóan befolyásolják az arculatot, mint a zöldfelületek. Tükrözik a helyi társadalom életét, gazdasági tevékenységét. Így a Tokaj-hegyaljai településeken található épületeket, zöldfelületeket és környezetarchitektúra elemeket megvizsgálva, a települési arculat szempontjából meghatározóakat ismertetem.

2.1. A borvidéki települések arculatát meghatározó tényező, a településszerkezet

A Tokaji Történelmi Borvidéket már az 1641-es szőlőrendtartásban említették. (Bencsik-Viga, 1988) A borvidék településeiben nemcsak a szőlőtermesztés és borkészítés évszázados hagyományai közősek, hanem a településszerkezet főbb tulajdonságai is. A vidéken 8 monokultúrális, egykori mezővárosnak van első benyomásra is nagyon bonyolult és különleges városszerkezete és településképe. (Mád, Abaújszántó, Erdőbénye, Tállya, Tarcál, Bodrogkeresztúr, Olaszliszka és Tolcsva)

Ezek főleg olyan városalakulatok, amelyek átmenetet képviselnek a falusias és városias jelleg között. Az imént felsorolt települések struktúrája tehát rokonítható, de mindegyik a maga módján alkalmazkodott a domborzati és vízrajzi viszonyokhoz. A jellegzetes rendszer megjelenésére és kialakulására Tokaj-hegyláncján, a szlovákiai Kassa városának szerkezete adja meg a választ (lásd. 3. ábra). (Bencsik-Viga, 1988) Ugyanis Kassa esik a legközelebb a borvidékhez, továbbá egykor jelentős

3. ábra: A kassai típusú városszerkezet sémája, forrás: Gergely Viktória rajza (2012), Bencsik-Viga (1988) alapján

gazdasági és kereskedelmi összeköttetése volt az itteni településekkel. Így történhetett, hogy a hegyaljai községek Kassa strukturális felépítettségét vették alapul a saját szerkezeti fejlesztéseikhez. Egykor ezt a szoros gazdasági összefonódást „Pentapolisz” néven illették, amely a görög nyelvből származva települések között létrejövő szövetségre utal. Az egykori mezővárosok a kassai berendezkedésen túl formai és kulturális jegyeket is átvettek a várostól. Az egyik legjellegzetesebb szerkezeti jellemző, hogy a mezővárosok tengelyét az egykor észak-déli irányba haladó hadiút és a szintén észak-déli patakmeder határozza meg (Abaújszántó, Erdőbénye, Tolcsva, Mád). Abaújszántó alaprajza szinte a kassai másolata. Esetében a főút kiszélesedik és annak vonalában, kisebb tereken, templomok, művelődési ház és piac helyezkedik el. Az út melletti épületek zárt hatást keltenek. A fő utat a szélső utakkal keskeny közök kötik össze, hasonlóan Kassához. Ehhez több szempontból hasonló Erdőbénye

4. kép: Kassa fő utcájának látképe, weblap 7

településszerkezete is. A tokaj-hegyláncjai borvidék települései sok jellegzetes és sajátos tulajdonsággal bírnak. Ezek közül fontos kiemelni a fő utcát. Általánosan minden hegyaljai helysége jellemző, hogy ez az út tölti be a központi tengely szerepét, ez adja meg a falu vagy város vázát. A községekben e mentén alakult ki a kulturális,

gazdasági, kereskedelmi centrum, a történeti városmag és itt találhatóak a legfontosabb létesítmények. Hajdanán a nagybirtokosok saját lakóépületeiket is a főút mentén építtették meg. A borvidéki települések esetében a fő utca mindig bővelkedik hagyományos építészeti stílusban kialakított épületekben, melyek nagy arányban, ma már szépen felújított állapotban vannak. Az 4. képen Kassa fő utcája látható, a kép az 1900-as évek első felében készülhetett, amelyen jól megfigyelhető az 3. ábrán bemutatott strukturális felépítés. (Bencsik-Viga, 1988)

2.2. A borvidékre jellemző építészeti karakter, a főbb motívumok és elemek

Tokaj-hegyalján több településen megfigyelhetőek és jól megvizsgálhatóak azok a borvidékre leginkább jellemző motívumok, elemek és építészeti karakter, amelyek a települések arculatát meghatározzák. A következőkben a főbb vizsgált elemeket a Tokajban tett helyszíni terepbejárásom alkalmával készített fotókkal illusztrálom.

Az épített örökségek közül, az épületek megalapozzák az utcaképet. Külső megjelenésük esetében, az itteni borvidékre jellemző a sárga, okkersárga festés és a fehér ablakkeretezés (lásd 5. kép). Az épületek homlokzatában több helyen előfordul, tradicionális elemként a kőből faragott ablakkeret, valamint a bejáratot szegélyező, egyes esetekben az egész falat fedő

5. kép: Tokaj fő utcáján található, a borvidékre jellemző építészeti karaktert hordozó épület, fotó: Gergely Viktória (2012)

faragott kőborítás. Ez legtöbbször riolittufából készül. Erre a terméskőre jellemző a fehéres-sárgás színárnyalat, mely igazán jól illik a helyi építészeti karakterbe. Lokális építőanyagként könnyen alkalmazható, hiszen a vidéken, több helyen bányásszák. (például Mádon és Rátkán a Geoproduct Kft.) Általánosan elmondható, hogy az épületek homlokzata közvetlenül az utcára néz. Nagyon ritkán találunk a fő utca esetében előkertes lakóházakat. Mivel utcafrontosak a lakó és intézményi létesítmények, ezért kifejezetten nagy jelentőséggel bír megjelenésük, hogy a településre látogatóknak minél szebb látványban lehessen részük. A kaput főként fából készítik, amelyet terméskő vagy fehérre festett boltív, keret vesz körül. A házakra

jellemző, hogy általában egy-vagy kétszintesek. A régi hagyományos földszintes lakóházaknál megjelenhet a tornác, mely gyakran boltíves kialakítású. Az ilyen típusú verandás lakóépületek a fő utca kezdetén vagy végén fedezhetőek fel. A kétszintes házak már leginkább a központi területen fekszenek, főleg intézményi létesítmények, ám olykor előfordul, hogy lakófunkcióval rendelkeznek. Ezek fő sajátossága, hogy az alsó szinten általában középén helyezkedik el az ajtó, a második szinten pedig egymástól egyenlő távolságra az ablakok. Az épületek jórészt nyeregtetősek, kontyos nyeregtetősek és cseréppel fedettek.

A települések utcaképeinek esetében a házakon kívül nagy hangsúlyt kap a növénytelepítés is, főként az út menti fásítás, melyben kedvelten alkalmazott faj a fehér akác (*Robinia pseudoacacia*), a nyírfa (*Betula pendula*), a szivarfa (*Catalpa bignonioides*). A fák mellett gyakran előfordul több tuja faj is: a nyugati tuja (*Thuja occidentalis*), ennek a smaragd változata (*Thuja occidentalis 'Smaragd'*), a keleti tuja (*Thuja orientalis*), ez jól megfigyelhető a 7. képen. Parkokban választékos fatelepítéseket találunk. Gyakran alkalmazott honos fajok a mezei juhar (*Acer campestre*), hegyi juhar (*Acer pseudoplatanus*) de díszfaként megjelennek a különböző díszcseresznyék, a vadgesztenye (*Aesculus hippocastanum*) vagy a japánakác (*Sophora japonica*) is. A fő utcán közvetlenül a járda mellett, az épületek homlokzatával megegyező szélességben, általában található zöldsáv, melybe fákat és virágokat ültetnek. Fának a már említett fehér akác (*Robinia pseudoacacia*) a jellemző faj, de gyakori a szivarfa (*Catalpa bignonioides*) előfordulása is. Virágágyakban az egynyáriak jellemzőek: kerti oroszlánszáj (*Antirrhinum majus*), begónia (*Begonia semperflorens*), kisvirágú bársonyvirág (*Tagetes patula*), leggyakoribb a kerti árvácska (*Viola wittrockiana*). Egyes helyeken cserjéket is alkalmaznak, elterjedt fajták: örökzöld puszpáng (*Buxus sempervirens*), törpe puszpáng (*Buxus sempervirens 'Suffruticosa'*), japán borbolya (*Berberis thunbergii*), japán vérborbolya (*Berberis thunbergii 'Atropurpurea'*), füzlevelű madárbirs (*Cotoneaster salicifolius*

6-7. kép: A Tokajban megvizsgált növényalkalmazás, Tokaj főterén és a fő utcán; fotó: Gergely Viktória (2012)

'Herbstfeuer'), dűsvirágú madárbirs (*Cotoneaster multiflorus*), kúszó kecskerágó (*Euonymus fortunei*) és a tarka levelű kecskerágó (*Euonymus fortunei* 'Emerald'n Gold'). Az e fajta növénytelepítések a borvidéki települések arculatát jelentősen meghatározzák, és valamelyest egységessé teszik azt (lásd. 6-7. kép).

Hegyalján a borkultúra és a bor tisztelete mindenhol jelen van a községekben. Ez leginkább a Bacchus szobrokban, kihelyezett tölgyfa hordókban és hordós szekerekben nyilvánul meg. Jellemzően a parkokban, fontosabb útszakaszokon, főleg a fő utcán helyezik el e hagyományos és népi elemeket. A Bacchus szobrok jellegzetes megjelenési formája, amint egy szakállas, általában meztelen, olykor lepellel takart férfialak szőlőfürtöt tartva hordón, hordó vagy szőlőtőke mellett áll (lásd 8. kép). Egyes településeken épületek falán, ablak- vagy ajtókeret díszeként Dionüszosz fejeket is megfigyelhetünk. A parkokban és az utcán fellelhető szobrokat legtöbbször fából faragják,

8. ábra: Bacchus szobor Tokajban, a Rákóczi Pince előtt; fotó: Gergely Viktória (2012)

természetes anyagból készülnek, de nem ritka a vas vagy bronz használata sem. Utóbbit főleg a nagyobb vagyonnal rendelkező városok engedhetik meg. Ezeket a szobrokat római nevén Bacchus, görög nevén Dionüszosz tiszteletére készítik, aki a görög mitológia szerint a bor és mámor istene. Tiszteletével a borvidéken a termékenységet és a jó minőségű bor létrejöttét szeretnék biztosítani. Érdekesség, hogy Tarcalon Bacchanália díszkút látható, amely egy női alakot ábrázol szárnyakkal, amint szőlőlevelekre nektárt önt. Ez az ábrázolási forma nem elterjedt, azt kívánja hangsúlyozni, hogy a nők a mézédesszű borokat kedvelik. Tállyán több szőlővel és borászattal kapcsolatos szobor található, ezek nem kifejezetten Bacchust ábrázoló művek, inkább a hagyományos borvidéki életben megjelenő figurákat elevenítik meg. Ilyen a Szőlőtaposó, a Puttonyos vagy a bort Kínáló huszár szobra, melyeket fából faragtak.

A kereszténység elterjedésével azonban több szőlő védőszent is megjelent, akiknek a borvidéki településeken helyenként szobrot vagy emléket állítottak. Közülük a legjelentősebbek: Szent Vince, Szent György és Szent Orbán. A Szent Vince kultusz valószínűleg a XVI. században terjedt el és Franciaországból jutott el hozzánk. Vince napjához (január 22.) több meteorológiai és termékenységi jóslat kapcsolódik. Azt

tartják: „Ha fénylik Vince, megtelik a pince.” A magyar szentkultuszok közül Szent György tisztelete kiemelkedik. Több hagyomány alakult ki Szent György naphoz (április 24.) a mezőgazdaságban. Ez a nap általában egybeesett a fagyok elmúltával, így a lakosság már bátran kihajthatta az állatokat a legelőkre és a szőlővel kapcsolatos munkálatokat is elkezdhette. Szent György napján, sok helyen a papok körmenet keretében megáldották a szőlőket és imádkoztak a természeti csapások elkerüléséért. Tállyán a Kínáló huszárt és a Puttonyost ábrázoló szobrokon a település címerével együtt, Szent György alakja is látható. Szent Orbánt a szőlőművesek, kádárok és kocsmárosok is védőszentjüknek tartják, sok szobrot állítottak tiszteletére a szőlőhegyeken. Egy-két borvidéken szokás, hogy jó termés idején borral öntözik meg és virágokkal díszítik a szobrát, míg rossz termés során sáros vízzel locsolják azt. (Mód-Simon, 2003; Diós, 1984)

Hasonló hegyaljai motívum a tölgyfa hordók kihelyezése közterekre. A hordókkal a település borvidékhez való tartozását kívánják kifejezni. Gyakran felirat található rajtuk. Sok esetben virágládként alkalmazzák ezeket, egészben vagy félbe vágva a házak elé helyezik. Falusias környezetben ez egy hagyományosan megszokott módja az egynyáriak és díszfüvek kiültetésének. A tokaj-hegyaljai borvidéken tipikusan megjelenő tradicionális elem a hordósszekér is, amely a borral való kereskedelmet hangsúlyozza a településen. Leginkább közparkok, közterek és nagyobb pincészetek előtt figyelhető meg. A 9-11. képeken a jellegzetes hordó és hordósszekér alkalmazások láthatóak.

9-11. kép: Hordó és hordósszekér alkalmazások Tokaj fő utcáján, fotó: Gergely Viktória (2012)

3. Mád arculati elemeinek turisztikai szempontú vizsgálata

Az előző fejezethez hasonló sorrendben, először a falu strukturális felépítettségét vizsgálom, részletesen írok a lényeges szerkezeti tulajdonságokról, amelyek a községre jellemzőek. A településszerkezet bemutatását követően, a Mádon felmért és megvizsgált arculati elemekkel foglalkozom, amelyeket három nagyobb csoportra bontva ismertetek. Elsőként az épített örökségeket mutatom be, az általam fontosnak tartott szempontok szerint, majd ezt követően a zöldfelületeket. Végül a borvidéki motívumokat hordozó és a helyi hagyományokat tükröző környezetarchitektúra elemekről írok.

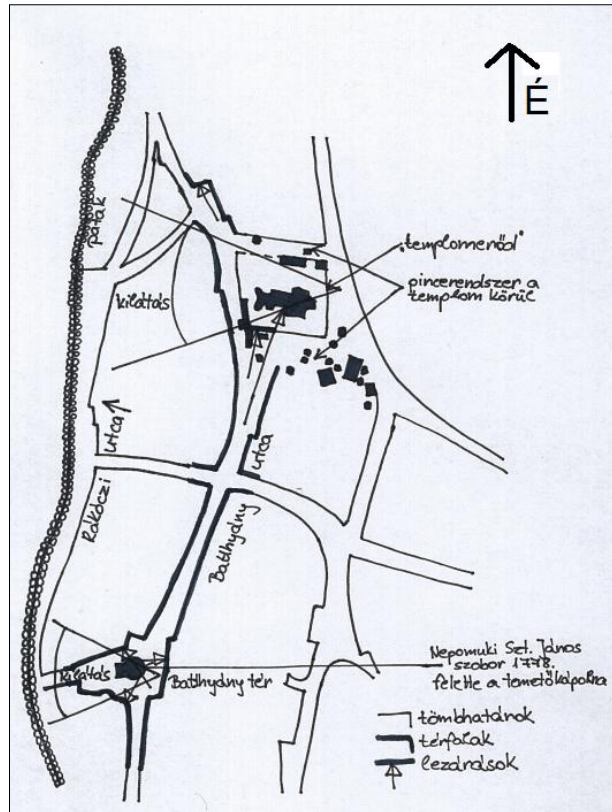
3.1. Mád településszerkezete

Mád ahhoz a nyolc monokulturális, egykori mezővároshoz tartozik, amelyek településszerkezete, több szempontból is nagyon hasonló Kassa strukturális felépítéséhez. Ezt a szerkezeti felépítést Bencsik János-Viga Gyula (1988): A hegyaljai mezővárosok történeti néprajza című könyve alapján ismertetem. A falu településszerkezete turisztikai szempontból különleges értéket képvisel, tükrözi a múltat és a jelent. Mád a kassai városszerkezetet ugyan átvette, de mégis megőrizte sajátos jellegét és a helyi formákat, motívumokat.

Mád esetében a vízrajzi és domborzati viszonyokhoz való alkalmazkodás során a kassai típusú szerkezet egy sajátos formája jelent meg, amely jól tükrözi a letelepedés sorrendjét (a központi területekről a periféria felé), a gazdasági-társadalmi fejlődést, és a felekezeti hovatartozást is. A falu környezete enyhe délkeleti kitettségű domboldal. A völgyet a benne futó patak szeli ketté és a két szemközti domboldal közötti távolság nagyjából 600-800 m. A völgy szélvédett és aránylag tágas. A település hossz tengelye (Rákóczi út) és a főutak iránya a patakmederrel párhuzamos. Mád történeti városszerkezetének hossz tengelye 700 m, kereszt tengelye pedig 300 m. Az egykori Oppidium felépítésére jellemző, hogy a Kossuth Lajos utcától délre fekvő településrész új beépítettségű, míg az északra eső területek őrzik a történeti városszerkezetet.

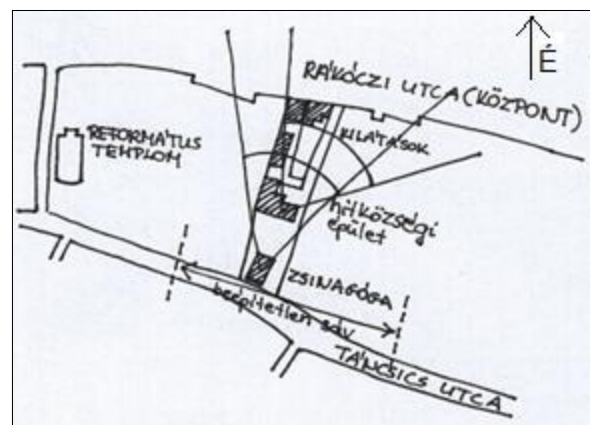
A XVI. században 15-20 porta volt a faluban, - ez nagyjából 790-850 lakost jelent – melyek valószínűsíthetően a Batthyányi utca vonalában a római katolikus templomtól északra és délre helyezkedtek el. A templom keletelt tornya szinte az egész

völgyet uralja. A XVIII. században ez a területi rész kiegészült a Batthyányi utca déli végpontján lévő Nepomuki Szent János szoborral. Így jött létre Mádon a „katolikus tengely”. A szakrális tengely elhelyezkedését a 12. ábra jól szemlélteti, melyen a katolikus templom és a Nepomuki szobor közötti útkapcsolat (Batthyányi út) is jól látható. Ehhez a tengelyhez kapcsolódott később, szintén a XVIII. században létesült temetőkápolna, így a völgy keleti oldala teljesen katolikussá vált. A völgy ezen oldalán kialakult úthálózat nagyon bonyolult, az utak csomóponttól csomópontig tartó szakaszok. Az épületek tömbjei szigetként állnak a közterületben. Egy-egy csomópontban többféle saroképület torlódik össze. A felekezeti elkülönülést a településen a 15. ábra mutatja be, melyen jól látható, hogy három nagyobb vallási közösség élt Mádon. A katolikusok a már említett völgy keleti oldalán, az izraeliták a nyugati oldalán, míg a reformátusok a völgy mindkét oldalán jelen voltak a faluban.

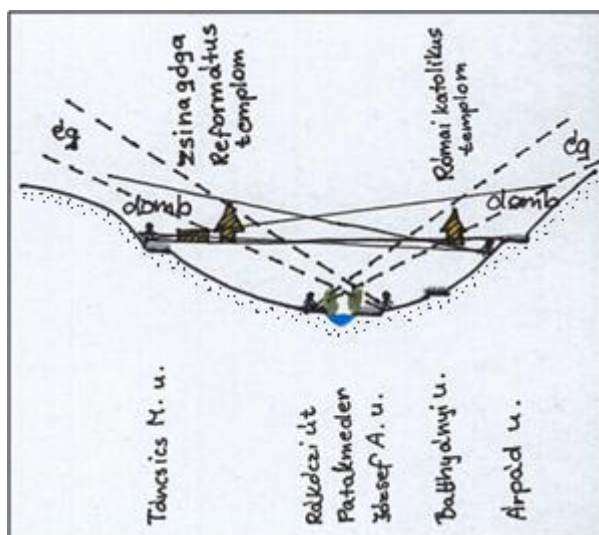

12. ábra: Mád kultikus tengelye, Gergely Viktória rajza (2012), Bencsik- Viga (1988) alapján

A völgy nyugati oldala a Táncsics Mihály utca nyomvonalán főként körbe kerített szőlőskertekkel és présházakkal szórványosan beépített volt (ezeket szüret idején ideiglenesen lakóházként használták). Ennek az oldalnak a beépítettsége ma is alatta marad a keleti oldalénak. E kilátóút (Táncsics utca) mentén épült meg Mád két másik kultikus épülete: előbb a copfstílusú zsinagóga 1798-ban, majd

13. ábra: Zsidó kultikus és közösségi együttes, Gergely Viktória rajza (2012), Bencsik- Viga (1988) alapján

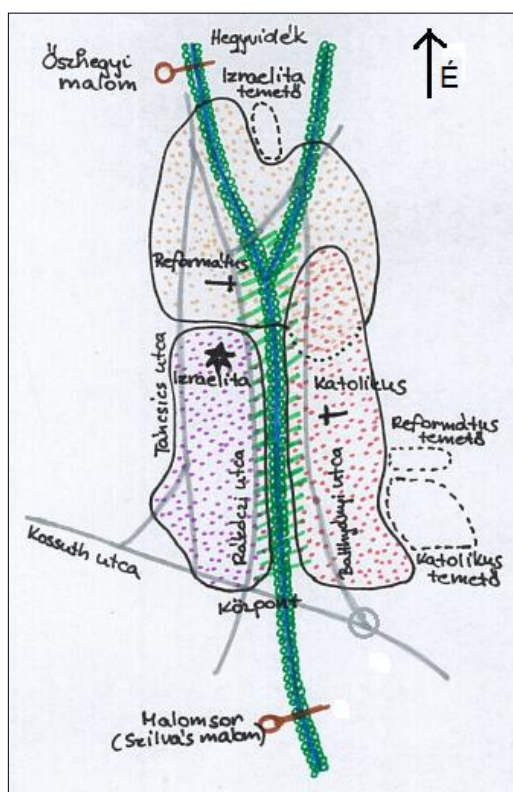

14. ábra: A templomok látványkapcsolata, Gergely Viktória rajza (2012), Bencsik- Viga (1988) alapján

pedig a református templom a XIX. század elején. A zsinagóga ugyan toronynélküli, ezért látványban kevésbé jelentős, de a beépítetlenség miatt a nyugati oldalról uralja a völgyet. A keleti oldalról rátekintve igazán jól látszik impozáns épülete. Egykor ez a településrész volt a zsidó kultikus és közösségi együttes helye. Ezt a 13. ábrán jól látszik. A katolikus és református templom nagyon meghatározza a településképet. A

völgyből, a patak közvetlen környezetéből nézve a tornyok látványa olyan, mintha azok az égig érnének. Viszont a fenti kilátó utakról (Árpád utca, Táncsics utca, Batthyányi utca) nézve a dombgerinc alatt maradnak. Ez is hozzájárul ahhoz, hogy Mádon járva, ez erősíti a bezártság érzését, mindenütt zárt településképet látunk. Ez a kialakítás a kassai

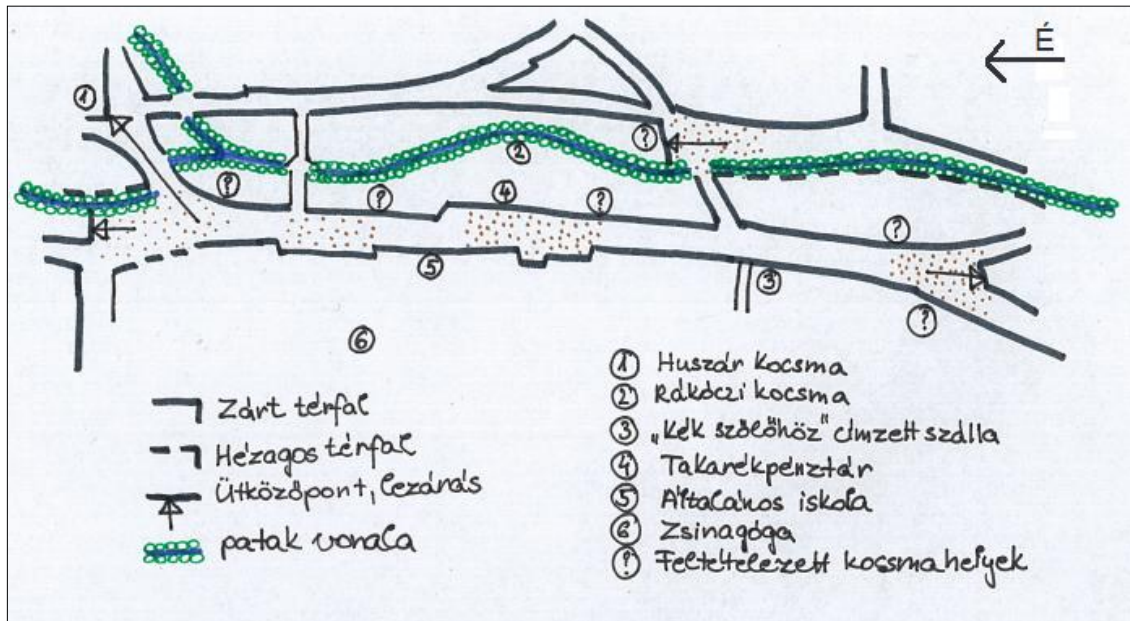
központosan elhelyezkedő templomokhoz hasonló. Ez a látványkapcsolat a 14. ábrán jól megfigyelhető, ahol a patakmedret, a fontosabb kilátó utakat és a három templomot jelöltem. (Bencsik-Viga, 1988)

15. ábra: Mád felekezeti elkülönülése, a vízimalmok elhelyezkedése Gergely Viktória rajza (2012), Bencsik- Viga (1988) alapján

A településközpont ilyen sűrű beépülését a malmok kiépítése tette lehetővé. Mádnak meg kellett oldania ezt a vízrajzi problémát a biztonságos beépítettséghez. A Fürdős-kúti és Máj-patak vízjárásának stabilitása érdekében a településtől északra és délre egy-egy vízimalom, malomsor létesült. A vízimalmok a tározó és zsiliprendszerükkel stabilizálták a vízjárást. Az alsó malomsor a mai Somogyi Béla út környékén helyezkedett el, a felső malom pedig az Őszhegyi malom volt. A mádi patakok vízjárása ma egyenetlen,

a korábban stabil, állandósult vízjárás a malmok eltűnésével felborult. A malmok elhelyezkedését a 15. ábra szemlélteti. (Bencsik-Viga, 1988)

16. ábra: A Rákóczi út és környezete, Gergely Viktória rajza (2012), Bencsik- Viga (1988) alapján

A történeti központ máig a falu fő strukturális szervezőereje. A várostengelyt adó, észak-déli irányba kialakított Rákóczi út 600-800 m hosszan halad a patak mentén. Más központja a Rákóczi út vonalában fekszik, amely máig nagy társadalmi és gazdasági jelentőséggel bír. Egykor a fontosabb helyi kocsmák, a piactér ennek az útnak a mentén helyezkedtek el. A kocsmák rendszere a Fürdőskúti patak két oldalát vette igénybe (a mai Rákóczi út, a József Attila utca és a Batthyányi utca). Piacból is valószínűsíthetően több volt a településen, ám ezek pontosabb helyét nem tudjuk (egyik legfontosabb közülük a mai Művelődési ház előtti téren volt). Ma ezen a központi vegyes területen helyezkedik el a Polgármesteri Hivatal, az iskola, a Művelődési Ház, a Kúria Hotel, a fontosabb bevásárló létesítmények és az egykori földbirtokos családok mára már felújított rezidenciáinak nagy része. Másnak ez a legkidolgozottabb, leglátványosabb része. A Rákóczi út felépítését a 16. ábra szemlélteti, melyen ábrázoltam az egykori kocsmák elhelyezkedését és a fontosabb közintézményeket.

A község népessége a XVIII. században megnégyszereződött. ezt a csúcspontot követően a népesség szám stagnált, mára pedig csökken. A történeti városszerkezet a XIX. század fordulójára kialakult, az időközbeni telekosztások, átépítések ellenére szerencsére a településszerkezet gyakorlatilag nem változott.

A település fejlesztésére 1975-ben készült egy olyan rendezési terv, amelyben a fő szempontokat a hosszú távú fejlődés adta. Ennek megfelelően tervezték meg a beépítettséget, az úthálózat és az épületek kialakítását. A tervezetet az egykori vezetés nehezen fogadta el, hiszen tisztában voltak vele, hogy az gyökeresen megváltoztatná az akkori történeti szerkezetet. A terv egyes részei azonban érvényesültek és emiatt sajnos, egykor híres és kulturális értéket képviselő épületek tűntek el. Így került lebontásra a valamikori Huszár kocsmája is. Mindennek ellenére ma mégis azt mondhatjuk, hogy a rohamos fejlődés során megmaradt a falu egykori, Kassához hasonló történeti szerkezete. (Bencsik-Viga, 1988)

Az új beépítettségű rész nagyon eltér a központ (Rákóczi út és környezete) struktúrájától. Az elmúlt években megváltozott a centrum és a periféria viszonya. Ugyanis, míg korábban a Rákóczi út és környezete volt az értékesebb terület és itt éltek a gazdag birtokos családok, addig mára ez a különbség már nem ennyire éles. A falu szélső lakóterületén egyre több jómódú család telepedett le.

3.2. Más belterületén található főbb arculati elemek

A településszerkezet ismertetése után, ebben a vizsgálati részben az általam felmért arculati elemeket, három nagyobb csoportba soroltam. A helyszíni terepbejárás során, a vizsgálati területemet pedig úgy határoztam meg, hogy a jelenlegi település központot és annak környezetét foglalja magába, ahol a fontosabb társadalmi, kulturális és vallási elemek helyezkednek el. Ugyanis ez a településrész a turisztikai szempontból legértékesebb része Mádnak. Így a dolgozat e vizsgálati részében, mint ahogy az a Más települési arculatát meghatározó elemek című tervlapon is látható, részletesen foglalkozom a Rákóczi úttal, az ezzel párhuzamos Táncsics Mihály utca egy rövid szakaszával, a József Attila utcával és bővebben a Batthyányi utcával. E utak mentén vizsgáltam meg az építészeti emlékeket, a zöldfelületeket és a környezetarchitektúra elemeket.

Mádról 2009-ben egyedi tájérték felmérés készült, a Budapesti Corvinus Egyetem Tájvédelmi és Tájrehabilitációs Tanszékének szervezésével. A felmérés teljes anyaga az egyetemen található tanszéken megtekinthető. A tájérték katasztert megvizsgálva kiemeltem azokat az értékeket, amelyek a települési arculatot meghatározzák az általam vizsgált területen. A dolgozatomban részletesen bemutatott elemek nagyrészt fedik a tájérték felmérés során felvett értékeket.

3.2.1. Épített örökség

Az első írásos emlék Mádról, 1255-ből származik, az egri káptalan bizonyáglevelében említik a szőlőművelésről híres települést. „Mad”-ként. A szőlőtermelésről először az 1332-1337-es pápai tizedjegyzékekben közölnek adatokat, miszerint „Maad, Mad” néven említett településen bort készítenek a Szent Tamás tiszteletére szentelt egyház tagjai. Az elkövetkező évszázadok során Mád múltja összefonódott földesurai történetével. A tekintélyes történelmi múlttal rendelkező falu, több nagybirtokos családnak adott otthont, akik nemcsak gazdaságilag, hanem kulturálisan is fejlesztették a vidéket. Tevékenységük meghatározó szerepet játszott a település arculatának kialakulásában is. Mád a XIV. század végén a tokaji várhoz tartozott, majd 1560-ban Alaghy János birtokolja a térséget, aki halála után Rákóczi Zsigmondra ruházza át a terület tulajdonjogát. Ebben az időszakban a települést és a környezetében lévő dombokat, erdőket több részbirtokra osztották, így határjeleket hoztak létre a tájban. Mád mezőváros „Oppidium” elnevezését 1620-ban kapta meg, ekkor élte a település fénykorát. Mád bővelkedik építészeti emlékekben. A településen egykor bárók éltek (1700-as évek), akiknek hatalmas kúria épületei közül egy-egy még mindig áll. II. Rákóczi Ferenc és nővére 1700-ban megvásárolta a települést. Ekkor épült meg a Rákóczi-Aspremont kastély 1755-ben. Maga a fejedelem is gyakran járt a mezővárosban, különösen szüret idején. A Rákócziak korában is Mád volt a környék leghíresebb bortermő vidéke és az itt élők közül szinte mindenki szőlőtermesztéssel foglalkozott. A Rákóczikat követően az Orczy báró család tulajdona lesz a terület. A család több kúriával és pincével is rendelkezett, melyek közül néhányat ma is megtalálunk Mádon. Az 1800-as években, a szabadságharc idején a település híres volt borairól és arról a jómódról, amelyben lakosai éltek. 1849. augusztus 18-án Pjotr Vlagyimirovics Ababin orosz cári tiszt vonul be a településre és az ő leírása alapján kiderül, hogy Mád még mindig a kitűnő magyar bor egyik termőhelye, lakosait a jómód és a szembetűnő gazdagság jellemzi. Házaikat kőből építik, többségük földszintes. „*A szőlővel befuttatott házacsok szinte elvesznek a gyümölcsfák, pazar szépségű dió-, gesztenye- vagy akácfák sűrű lombjai között.*” A borokat ázott pincékben tárolták hordókban. A 20. századtól a település hatalmas fejlődésen ment keresztül, amely nagy környezeti változásokkal járt. 1904-ben a Gibárti Elektromos Művek Társasága szolgáltatta az elektromos áramot, majd pedig kiépült a Szerencs- Hidasnémeti

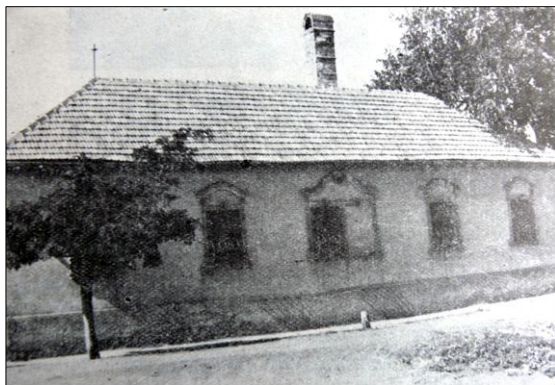
vasútvonal, mely érintette a települést. Az 1930-as évektől megjelent a bányászat a település életében, ennek hatására terjedt el még erőteljesebben a riolittufa és a mádi kövek alkalmazása. (Vinnai, 2001)

Az építészeti emlékekkel kapcsolatos munkám megkezdése előtt több építészettel és építészeti karakterrel foglalkozó szakirodalmat és, a településsel kapcsolatos tanulmányt megvizsgáltam. Ezek közül kiemelném: Bencsik János-Viga Gyula (1988): A hegyaljai mezővárosok történeti néprajza és a Koleszár Krisztián-Nagy Dezső (2007): Tanácsok hagyományos porták értékőrző megújításához Gömör és Torna vidéken című műveket, valamint a Kós Károly Egyesület által végzett felméréseket. A szakmai gyakorlatom során szerzett ismereteimet is felhasználtam a hagyományos, helyi épületekkel kapcsolatban. A felmérésem során az általam lehatárolt területen elhelyezkedő lakóházakkal, kúriákkal, intézményekkel, kastélyokkal foglalkoztam. Részletesebben bemutatam, ezek közül a társadalmi, kulturális vagy történeti szempontból jelentős épületeket. A terepbejárás során főként a külső megjelenést vizsgáltam és a hagyományos, a településre és a térségre egyaránt jellemző motívumokat, anyaghasználatot és építészeti karaktert. Az általam részletesebben ismertetett épületek mind hordozzák a tradicionális elemeket, az 1800-as évekre jellemző építészeti stílust, mégis unikális részei a településnek. A Mád települési arculatát meghatározó elemek című tervlapon az általam bővebben bemutatott épületek mellett, ábrázoltam azokat a lakóházakat is, melyek nem rendelkeznek központi szereppel a településen, mégis anyaghasználatukban, kialakításukban, külső megjelenésükben a településre jellemző értékeket hordozzák. A tervlapon emellett jelöltem a műemléki és helyi védelem alatt álló épületeket is.

Az épített örökség elhelyezkedésének szempontjából a Rákóczi út a leglátványosabb és a legértékesebb az ide látogató turisták számára. Ugyanis a legtöbb régi kúria, kastély, az egykor itt élő birtokos családok házai itt találhatóak. Ez nem meglepő, hiszen ez a település központi tengelye, erre épült a gazdasági, társadalmi és kulturális centrum is. A Rákóczi Ferenc utca a Kossuth Lajos utcáról ágazik el, a település egyetlen lámpás kereszteződésénél. Amint a fő útra érkezünk azonnal megfigyelhetők a történelmi jellemvonások, ezeket leginkább az épületek homlokzatán követhetjük. Az okkersárga és fehér kontrasztos épületek szépen vezetik az utca vonalát. A már említett központi terület a főút legszebb része. Itt a legtöbb épület, hasonló stílusban épült, egykorúak, mégis mind egyedi és különleges. A homlokzatukon találunk olyan sajátos formákat, motívumokat, ablakkeret vagy ajtó

kialakításokat, melyet egyedivé teszik azokat. Mádon a Rákóczi út végig járása felér egy történelmi sétával a XVIII. században

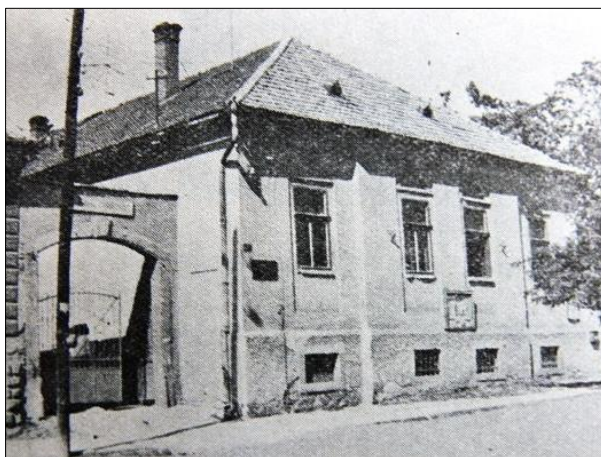
A Rákóczi út Kossuth utcába torkolló végpontjának közelében épült meg a turisztikai szempontból igen látványos Máriássy-ház (a Rákóczi u. 7. szám alatt), amely valamikor az egyik leggazdagabb földbirtokos család, XVIII. század végén épült kúriája volt. A már műemlékké nyilvánított, utcafronton álló, „L” alaprajzú épület, késő barokk stílusban épült. Sajátságos a copfstílusban kialakított ablakkeret, melyet kosaras vasrács díszít, melyből öt darab található az utca felőli oldalon. Az épületet az úttal párhuzamosan megépített cserepes nyeregtető fedi. Egykor a kúria előtt zöldsáv húzódott fatelepítéssel. Ez a korabeli fotón jól látható (lásd a 17. képen). Ma már sajnos ez a zöldfelület megszűnt, az út kiszélesítése miatt. A kúriát pár éve felújították. A rekonstrukció során az egykori kéményt nem őrizték meg eredeti állapotában, átalakították. Az épület falai világos okkersárgás festést kaptak. A régi kőből faragott ablakkeretet megtartották, ahol szükséges volt rekonstruálták. A ház homlokzati oldalának alsó részét terméskövel díszítették, az egykori vakolás helyett. Mindent összegezve a felújítás során szépen megmaradtak az eredeti építészeti karakterek és formák, amelyeket szépen társítottak a mai borvidékre jellemző színekkel és anyaghasználattal. Az épület átalakítása jól megfigyelhető a 17. és a 18. képen, melyen az 1960-as évekbeli és a mai állapot látható. (Kalmár, 1968)

17-18. kép: Máriássy-féle ház az 1960-as években és ma; régi fotó: Kalmár (1968) könyvéből 56. oldal; új fotó: Gergely Viktória (2012)

A falu központjában a Rákóczi utca kiszélesedő szakaszánál található Mád főtere, ezzel szemben helyezkedik el a Royal Tokaji Borászati Kft impozáns épülete (Rákóczi u 35. szám alatt), mely valamikor az egri káptalan háza volt, aki az 1850-es évek közepétől az 1900-as évekig volt szőlőbirtokos Mádon. A kúriát a Royal vette meg és újította fel, ma pedig a település egyik legszebb hegyaljai motívumokkal és

építészeti karakterrel rendelkező épülete. A színeiben a sárga és a fehér dominál. Az utcafronti falon termésködisztés található, mely az eredeti állapotában, még a káptalan tulajdonában nem volt jelen. A felújítás során megtartották az ablakok faragott kőkereteit és az épülethez kapcsolódó szintén faragott kőboltívet, kovácsoltvas kapuzattal. A homlokzati fal alsó részén az épület sajátosságaiként jól észrevehetőek a pince szellőzőnyílásai. Ezek eredeti állapotukban még négyzet alakúak voltak, ez jól látható a korabeli fotón (lásd 19. kép). Ma már a felújítást követően a szomszédos házakhoz hasonlóan, ezt félkör alakú, boltíves kőberakással oldották meg. Az épület kontyos nyeregtetős, de ebben az esetben a tető csúcs merőlegesen áll az utcára. A tető, cseréppel fedett és megtartották eredeti szerkezeti felépítését. Az épület eredeti megjelenését a 18. kép szemlélteti. A 20. kép pedig a jelenlegi állapotában mutatja be az egykori káptalan házát. A képeken szembetűnő, hogy a homlokzati fal közepén elhelyezkedő ablakpár esetében különbség mutatkozik. Ennek az az oka, hogy mielőtt a Royal Kft. megvette volna az épületet, előtte az boltként funkcionált. Így az egyik ablakot átalakították ajtónak. A homlokzati falat lépcsőssorral is kiegészítették, hogy a vevők könnyedén bejuthassanak a boltba. Miután azonban a borászati cég megvásárolta az egykori kúriát, a felújítás során ezt a lépcsősort lebontották, és az ablak eredeti funkcióját visszaállították. (Kalmár [1968])

19-20. kép: A Royal Tokaji Borászati Kft épülete az 1960-as években és ma régi fotó: Kalmár (1968) könyvéből 61. oldal; új fotó: Gergely Viktória (2012)

Az egykori egri káptalan kúriája mellett található, kőkerítéssel körülvett telken a Borsai- kastély. Az épület helyi védelem alatt áll és pontosan a Rákóczi út 37. szám alatt található. Az épület 1981 és 1999 között napközi otthonként és iskolaként szolgált Mádon. Az első és második osztályos tanulók jártak ide a „rég iskolába”, melyet a bejáratnál lévő falon elhelyezett címer bizonyít. A kastélyhoz nagy előkert tartozik,

melyet az évek múltán játszótérre alakítottak a diákok számára. Azonban az öreg és tekintélyes habitussal rendelkező fák, a japánakác (*Sophora japonica*), a közönséges dió (*Juglans regia*) és a lucfenyő (*Picea abies*) megőrizték a nagybirtokosi hangulatot. Sajnos az épület nagyon rossz állapotban van, elhanyagolt, lepusztult. Több helyen vakolat hiányos. A külső megjelenése ellenére az épület még mindig hordozza az egykori építészeti stílusirányzatot, annak formajegyeit. A kastély eredetileg sárga festést kapott és a nyílászárókat itt is

21. kép: Borsai-kastély a Rákóczi úton, fotó: Gergely Viktória (2012)

aprólékosan megfaragott kőkeret veszi körbe. Az ablakokat és ajtókat fából készítették és fehérre festették, amely a kor szokásainak megfelelő volt. Ezek a karakterek nagyon jellegzetesek a borvidéken fellelhető nagybirtokosi kúriákra és kastélyokra. Az épület utcára néző oldalán egy bejárat található, mely előtt szépen megmunkált kovácsoltvas korlát helyezkedik el. Ennél a birtokosi háznál is megfigyelhető a pincszellőzést elősegítő nyílások megléte, ezt itt is kovácsoltvas ráccsal díszítették. Az épület megjelenésében és karakterében is a korabeli kastélyok hangulatát tükrözi. A kastély ma sajnos üresen áll, funkciótalanul. Remélhetőleg az elkövetkező években a Borsai-kastély felújítására is sor kerül, hiszen a főutca és persze Mád egyik legjellegzetesebb épülete. A 21. képen a kastély mai állapotában látható. (Vinnai, 2001)

A Rákóczi út főteret követő szakasza igen szépen kialakított rész. Az út mindkét oldalán jellegzetes hegyaljai egyszintes lakóházak találhatóak. Mindegyik jól illik az utcaképbe. Az út mindkét oldalán hosszú és viszonylag széles nagyjából 1,5 m zöldsáv húzódik. A Borsai-kastély felőli oldalon található két sajátos jellegzetességekkel rendelkező

22. kép: A Borsai-kastély szomszédságában található U alaprajzú lakóház, fotó: Gergely Viktória (2012)

épület. A kastély közvetlen szomszédjában lévő lakóház több családnak ad otthont. Egyszintes épület, utcára néző homlokzattal. A külső megjelenése alapjaiban hasonlít az eddig felsorolt házakra, sárga fal, fehér ablakkeretezés, viszont ebben az esetben a bejárat majdnem a homlokzat közepén található. Nagyméretű fa kapun keresztül lehet bejutni a belső udvarra, mely hosszan halad előre a ház mentén. Az épület U alaprajzú, a belső udvar felé tornácos. A verandánál kialakított boltíveket szépen kidolgozták. Jellegzetes 18 századi épület (lásd a 22. képen).

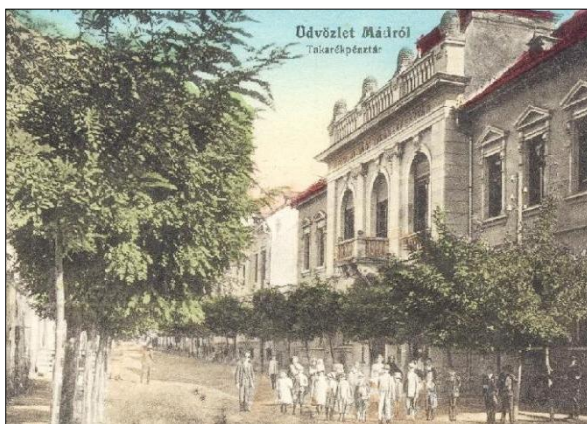
Emellett közvetlenül épült meg az úgynevezett Grossman-ház (Rákóczi u 43. szám alatt), mely egykor a „Kék szőlő Szálla” néven szállodaként üzemelt Mádon. A szálló 1895-ben leégett. Mára az önkormányzat megvásárolta és lakásokat alakított ki benne, önkormányzati lakásként működik. 2006-ban újítták fel. A munkálatok során szépen megtartották az épület karakterét, nagy átalakítások nem történtek. A külseje hagyományos világos barna-drapp árnyalatot kapott. A nyílászárók eredeti kőkereteit helyreállították és fehérre festették. Ez a kétszintes épület ma az egyik legszebb ház a főutcán. A felújítás érdekessége, hogy a hagyományos szellőzőnyílásokat és az épület lábazati részét nem vakolták le, meghagyták eredeti helyzetében. Ma ez a szürkés, kopott felület emlékeztet az egykori szálló kinézetére. (lásd a 23. és a 24. képen)

23-24. kép: A Grossman-ház az 1960-as években és ma; régi fotó: Kalmár (1968) könyvéből 61. oldal; új fotó: Gergely Viktória (2012)

A Grossman-házzal majdhogynem szemben, az utca túl oldalán (Rákóczi u. 48.) található Mád egyetlen kastély szállója, a Mádi Kúria Hotel és Rendezvényközpont. A létesítmény az 1872-ben megalakult Hegyalja-Mádi Takarékpénztár 1890-ben elkészült épületeként funkcionált. Állapota sokáig teljesen leromlott, lepusztult volt, amíg 2005-ben renoválták. A régi szépségét visszanyert épület ma egy patinás 21. századi, jól felszerelt szálloda, 24 szobával. Az ötvenfős étterem pedig kitűnő mádi és hegyaljai

borokkal fogadja az ide látogatókat. Az épület felújítása során teljesen megőrizték, annak egykori stílusát, karakterét. A mellékelt korabeli képeslapon, a 25. képen jól megfigyelhető az akkori Takarékpénztár állapota és külső megjelenése. Már akkoriban is nagyon impozáns eleme volt a Rákóczi Ferenc utcának. A valamikori szürkés vakolás miatt nem emelkedtek ki a homlokzaton lévő gyönyörű kőfaragások és az egyedi kőbetétes ablakok. Régies, ódon pénztár épület hangulatát árasztotta, a maga tiszteletreméltó habitusával. Ma az épület élénk, sárga festést kapott, mely könnyed hangulatot áraszt, és szépen beleillik a helyi arculatba. A renoválás során megőrizték a faragott kődíszítéseket, melyeket vajszerűre festettek. Ezáltal nagyobb kontraszt alakult ki a fal és a faragott kőelemek között, amelyek így sokkal jobban érvényesülhetnek. A tető szerkezetnél kialakított korlátot szintén renoválták, az ezen található méhkaptár alakú kőbabákat viszont eredeti állapotukban megtartották. A kőbabákhoz hasonlóan az épület homlokzatának közepén található erkélyt szintén nem alakították át látványosan, a hiányzó részeket pótolták, de korabeli kinézetében meghagyták. A korhű formák és színek megtartásával ezek az elemek egyedi megjelenést biztosítanak a szálloda számára (lásd a 26. képen). A renoválás során természetes anyagokat igyekeztek alkalmazni, így a nyílászárók fából készültek. A tetőt cseréppel fedték és annak eredeti szerkezetét megtartották. Különlegessége, hogy mind a négy kéményt az egykori állapot szerint építették vissza. A szálloda eresztrendszere nagyon szépen kivitelezett, alig láthatóak az épület oldalán futó csapadékvíz elvezetők. A bejárat, amely egy részletesen kidolgozott mintával rendelkező fa ajtó, kiemelt központi helyen, az épület közepén található. (Kalmár, 1968)

25-26. kép: A Kúria Hotel külső megjelenése a 20. század második felében és ma, képeslap forrása: weblap 8; fotó: Gergely Viktória (2012)

Közvetlenül Mád szállója mellett található a Polgármesteri Hivatal (Rákóczi u. 50. alatt). A feltehetően az 1700-as években megépült kúria, már több mint száz éve Városházaként üzemel. A mellékelt fotón jól látható a korabeli megjelenése (27. kép). A bejárat az épület utcafronti oldalán helyezkedett el, a ma működő ház melletti kaput befalazták. A 2006-os felújítás során nyitották meg újra és tették közlekedésre alkalmassá. Ezt követően az elülső ajtó megszűnt, az épület belső udvar felőli oldalára került a bejárat. A kúria rekonstrukciója nagyon jól sikerült, az épület okkersárga és fehér festést kapott, amely szépen illik a hagyományos helyi házak színéhez. A festés során ebben az esetben is fontos volt az ablakkeretek kiemelése, amely miatt nem olyan egyhangú az épület külső megjelenése. A Kúria szállóhoz hasonlóan ez is kétszintes. Az épület egyik érdekes építészeti megoldása, hogy a földszinti ablakokat boltívszerű süllyesztett keret veszi körül, míg a második szinten ez már négyzetes formával történik. Utóbbi esetben pedig a keret alatt és felett süllyesztett négyzetes mintát figyelhetünk meg. A hivatal előtt faragott kőoszlopokat (kőbabákat) találunk, melyek egyedivé teszik az épületet. Ezeket rekonstruálták, és eredeti formájukat és színüket visszaállították. Hasonlóan történt ez az anno befalazott faragott kőboltíves kapu esetében is. Ezen a bejáraton két bronzból vert címer látható. Az egyik Magyarország, míg a másik települési címer. A 27. és a 28. képen jól látható a Polgármesteri Hivatal 1960-as évekbeli és mai kinézete. (weblap 9)

27-28. kép: A Palugyay-féle ház, ma Polgármesteri Hivatal; régi fotó: Kalmár (1968) könyvéből 76. oldal; új fotó: Gergely Viktória (2012)

A Rákóczi Ferenc utca 69. szám alatt épült meg a település iskolája. A község iskoláinak története az 1500-as évekig vezethető vissza. A jelenlegi létesítmény nagyjából 140 éve épült. Ma állapota szépen felújított. Nem régen épült hozzá egy 500 fős ebédlő és egy új iskolarész, tantermekkel és szertárral. Az iskola nagyon szép, jellegzetes kialakítású. Kőkerítés veszi körbe, annak terméskő oszlopai között pedig

kovácsoltvas elemek helyezkednek el. A korabeli és a mai fotón jól megfigyelhető, hogy nincs nagy különbség az épület egykori és jelenlegi kinézete között. Az épület tetőszerkezetében nem történtek látványos átalakítások. Az iskola tetejét cseréppel fedték. A homlokzati fal felett, a tetőszerkezet alsó részének elején oromfal található. Ennek közepén kő címer áll, két oldalt pedig szintén kőből faragott vázák találhatók. A 29-30. képeken az általános iskola 1934-es és jelenlegi állapota látható. Jól megfigyelhetők a felújítás előtti és a mai megjelenés közötti különbségek.

29-30. kép: Az általános iskola korabeli, 1934-es és jelenlegi állapota; képeslap: [weblap 10 \(1934. aug.\)](#); új fotó: Gergely Viktória (2012)

Az iskolától nem messze a Rákóczi u. 81. szám alatt található II. Rákóczi Ferenc sógorának, Aspremont herceg családjának kúriája, amely 1755-ben épült, barokk stílusban. Az épületet a 19-20. században jelentősen átalakították. A korabeli fotón az épület jó állapotban van.

Külsejében itt is érvényesül a homlokzati fal sötétebb és az épület díszítésének világosabb színkontrasztja. A kastély akkori kinézete még a régi hagyományok szerint lett kialakítva. Fa nyílászárókat alkalmaztak. Mivel jómódú család lakóháza volt, ezért az épület udvarát szépen rendbe tartották. A régi fotón, a 31. képen jól észrevehető, hogy az utcán kőtörmelék

31. kép: A Rákóczi-Aspremont kastély az 1900-as évek elején, [weblap 11](#)

van, míg a kerítésen belül a kert gondozott. Az akkori kerítés általános léckerítés volt, mely nagyon gyakorinak számított a faluban. A kastély bejárata a középrizaliton

található, amely az épület síkjából, az épület közepén előre ugró rész. A bejáratot nagyon ízlésesen kidolgozott kovácsoltvas kapu fedte, amely eklektikus stílusban készült. Az épületet 1989-ig lakták, majd ezt követően húsz évig állapota elhanyagolt és lepusztult volt, ezt a 32. kép jól szemlélteti. A korabeli fotón látható, hogy a vakolat lepergett, az ablakok közül több betört. Húsz év alatt a növényzet birtokba vette az épületet. Ekkor már a kő- és vaskerítés állapota igen rossz volt, a kerítés oszlopok és lábak omladoztak. Az egykor pompás kastélykert elvadult, a kúszó fajok megrongálták az épületet. A tetőszerkezet több helyen beszakadt. Ezt követően 2010-ben az Aspremont-kastély magánkézbe került. Már ebben az évben megkezdődtek a tetőszerkezet helyreállítási munkái. Ma a kastély a Barta Pincészetnek ad otthont és új pompájában Mád legszebb kastélya. Az épület, világos vajsínű festést kapott. A homlokzati és oldalsó falakon lévő faragott kődíszítéseket rekonstruálták, eredeti formájukba visszaállították. A természetes hatás és a kastély karakteréhez illő kialakítás miatt fa nyílászárókat építettek be. A pinceszellőzők kőkereteinek visszaállítását, az eredeti állapot szerint, terméskővel oldották meg. Ezt kovácsoltvas rács fedi. A tetőt teljesen újjá építették, alapvonásait azonban nem változtatták meg. A kéményeket is az egykori tervek szerint rekonstruálták. A középrizalit oromfal részében nem találunk mintát, se pedig címert. Kutatásaim során megtudtam, hogy ez eredetileg sem volt jellemző az épületre. Nagyon érdekes, hogy a kastély eredeti kialakításában még jelen volt ez az orom rész, majd a 19-20. századi átépítések során eltűnt. Azonban a mostani tulajdonos úgy tervezte meg az új tetőszerkezetet, hogy ez visszatérjen. A bejáratnál található vaskaput teljesen lecserélték, ám a mostani díszesebb és előkelőbb, mint a régi, 20. századi volt. A kerítést az eredeti állapottól eltérően most kőbástyák között elhelyezett kovácsoltvas elemekkel építették meg. A 20. századi kőoszlopokat meghagyták eredeti anyagukból kialakítva, helyenként kiegészítették. Az épülethez tartozó előkertet szépen újratervezték tujákkal és egyéb dísznövényekkel. Ezek ma még alacsonyok, de az idő előre haladtával nagyon impozáns zöldfelületet alakítanak majd ki. A kastélyhoz tartozó majd egy hektár kert is felújítás alatt áll, az ide tartozó gazdasági létesítményekkel együtt. Véleményem szerint az Aspremont-kastély állapota ma nagyon hűen tükrözi annak eredeti kinézetét, formáját. A felújítás tehát nagyon sikeres volt, az épület külsőleg teljesen megújult. Ma kedvelt kiránduló központ, híres borászattal (33. kép). Az épület a településről készült egyedi tájérték felmérésben is szerepel.

32-33.kép: A Rákóczi-Aspremont kastély 20. század végi és mai állapota, régi fotó: weblap 12, új fotó: Gergely Viktória (2012)

A tájérték kataszterben több olyan épület szerepel, amely az általam vizsgált területen található. Ezek közül kiemelném a Rákóczi u. 3, a Rákóczi u. 7, a Rákóczi u. 73 és a Táncsics Mihály u. 43 szám alatti lakóházakat, melyek a 18. század második felében, copfstílusban épültek és a helyi építészeti karaktert hordozzák. A lakóépületek mellett a felmérésben szerepel a katolikus templom, a református templom, a zsinagóga és a rabbi ház is.

3.2.2. Zöldfelületek

Mád a tokaj-hegylajai történelmi borvidék része. Ennek megfelelően lakosai és az önkormányzat igyekszik minél nagyobb figyelmet fordítani a falu szépítésére. Így az épületek mellett nagy figyelmet kap a növénytelepítés is. Az utak mellett megtalálható zöldsávok nagyon változatosak, mind méretre, mind pedig növényalkalmazás szempontjából. Hasonlóan a már Tokaj esetében említett növénytelepítéshez, itt is kedvelt a formára nyírt puszpáng (általában a *Buxus sempervirens*, de előfordul a *Buxus sempervirens* 'Suffruticosa' változat is) és több tuja faj is felfedezhető az utak mentén. Mádon, a Rákóczi úton és környezetében sok helyen ültetnek akácot. A régi képeken és képeslapokon jól kivehető (lásd 25-27. képen), amint a fontosabb intézmények előtt, szinte kivétel nélkül akácok (*Robinia pseudoacacia*) vannak. Ezt a hagyományt ma is követik a községben. A fő út vonalában, a járda melletti zöldfelületeken szinte mindenhol láthatunk fehér akácot (*Robinia pseudoacacia*) jellegzetes gömb koronára nyírva vagy pedig a faj gömbakác (*Robinia pseudoacacia* 'Umbraculifera') fajtáját. Az utcán, a járdák mellett nagyjából 1-1,5 m szélességben helyezkednek el a zöldsávok, melyek hossza általában megegyezik a mögöttük álló épület homlokzatának hosszával.

Ezekben gyakran egynyári kiültetéseket találunk, jellemző fajok: begónia (*Begonia semperflorens*), kisvirágú bársonyvirág (*Tagetes patula*), kerti árvácska (*Viola wittrockiana*). A Rákóczi út központi szakaszán, mégis inkább a cserjék alkalmazása hangsúlyosabb: örökzöld puszpáng (*Buxus sempervirens*), törpe puszpáng (*Buxus sempervirens* 'Suffruticosa'), fűzlevelű madárbirs (*Cotoneaster salicifolius* 'Herbstfeuer'), japán borbolya (*Berberis thunbergii*), japán vérborbolya (*Berberis thunbergii* 'Atropurpurea'), kúszó kecskerágó (*Euonymus fortunei*), tarka levelű kecskerágó (*Euonymus fortunei* 'Emerald'n Gold'), dúsvirágú madárbirs (*Cotoneaster multiflorus*). A fő úttal párhuzamos utakon, főként a Táncsics Mihály utca esetében, az út menti zöldfelületeken már inkább a gyümölcsfák és díszcseresznyék jellemzőek. Mádön viszonylag kevés közkert található, ezek nagy része az általam vizsgált területen helyezkedik el. Ezeken a zöldfelületeken választékos fatelepítéseket figyelhetünk meg, gyakori a honos fajok alkalmazása: hegyi juhar (*Acer pseudoplatanus*), mezei juhar (*Acer campestre*), díszfaként pedig gyakori a vadgesztenye (*Aesculus hippocastanum*), a japánakác (*Sophora japonica*) és a díszcseresznyék.

A Máriássy-féle kúriával szemben egy kisebb méretű közkert, az úgynevezett Testvérvárosi Park helyezkedik el, melyet 2004-ben hoztak létre. A terület centrumában egy szépen kidolgozott vöröses színű kőből készült szökőkút található. Az emlék kúton a két testvérváros címere található Mádé és Heidenrod-é. Ezeket közvetlenül egymás mellé helyezték, mely a szoros kapcsolatot és az

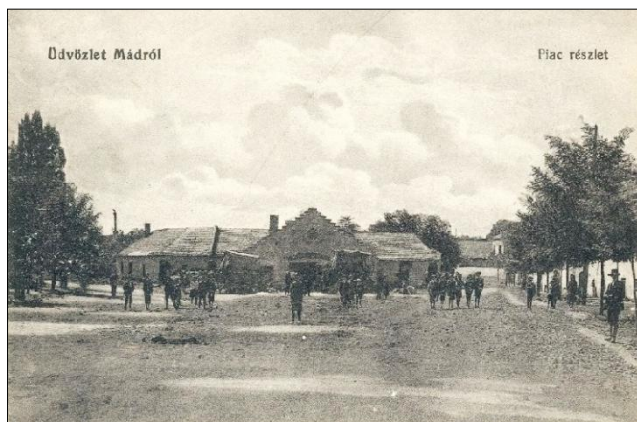

34. kép: Testvérvárosi park; fotó: Gergely Viktória (2012)

egyenrangúságot jelképezi. A kivitelezés során törekedtek a szép megformálásra és a település borvidékhez tartozásának kihangsúlyozására is. Így kovácsoltvasból készült szőlőminta fut fel a vízsugarak mentén, a kúton. A park kialakítása nagyon ízléses. Vasból készült háromágú kandelábert helyeztek el a tölgyfából készült rönkpadok mellett. A padok érdekessége, hogy feliratot faragtak mindegyik háttámlájába (Mád, Heidenrod, 1994-2004). A park növénytelepítése is nagyon szépen sikerült. Az emlékkúthoz vezető aprókő zúzalékos út mellett törpe puszpáng (*Buxus sempervirens* 'Suffruticosa') szegély vezet, a kútnál pedig kínai boróka (*Juniperus chinensis*)

található. A park területén díszcseresznyét és több madárbirs fajt is elhelyeztek. A park bejáratánál két oldalt egy csüngő eperfa (*Morus alba 'Pendula'*) és egy csüngő nyírfa (*Betula pendula 'Youngii'*) van. (lásd 34. kép)

Mád mai központja egykor piactér volt, melyet a mellékelt, korabeli képeslapon jól láthatunk. (35. kép) Akkoriban a jelenlegi úthálózat még nem volt kiépítve, a házak előtt fasor húzódott. Az valamikori piactér mára már teljesen átalakult, beépült, helyén ma Mád főtere áll. A tér központjában egy apró közkert található,

35. kép: Mád főterének egykori kinézete; forrás: weblap 12

emlékművekkel. A világháborús emlékmű körül vasból készült kerítéssel elkerített kicsi rózsakertet alakítottak ki. A közkert növényállományára jellemző, hogy leginkább fákat tartalmaz. Két főfaj található meg itt a mezei juhar (*Acer campestre*) és egy lucfenyő (*Picea abies*), mely minden karácsonykor a falu feldíszített közös fája. A főtér patak felőli oldalán találjuk a Művelődési házat, mely a helyi társadalom kulturális központja. Itt rendezik az óvodai és iskolai rendezvények nagy részét és a hagyományos mádi ünnepeket, díjátadókat, borversenyeket is. Az épülettel szemben a patak mentén egy nagy zöldfelület fekszik. Minden évben itt rendezik meg a szüreti napok hagyományos kirakodóvásárait és programjait, itt állítják fel a színpadot. Ez a terület ma sajnos eléggé elhanyagolt, a régi impozáns fákat kivágták a 2005-ös árvíz utáni helyreállítások után. Egykor idős vadgesztenye (*Aesculus hippocastanum*) fák fasort alkottak a közkert oldalán. Ma összesen három fűz (*Salix alba*) és egy nyárfa (*Populus nigra*) áll a patak mentén.

Egykor a „Kék szőlő Szála”, ma Grossman-ház előtt zöldsáv húzódott, mely a 36. képen, a régi fotón jól látható. Szerencsére ez ma is megtalálható itt, nagysága pedig a valamikori méretekkkel megegyezik, nagyjából 1,5 m széles és a régi szálló homlokzatának hosszával megegyező hosszúságú. Akkori növényállományára csak következtetni tudunk, más a településen található intézményről készült régi fotókból és képeslapokból. Ezek szerint, úgy gondolom, hogy itt is fehér akácsor helyezkedett el, a kor hagyományainak megfelelően. Mára ez a zöldsáv a legszebb zöldfelület a Rákóczi úton. A növénytelepítések nagyon szépen, arányosan történtek. Az egymás mellett

egyenlő távolságra beültetett gömbalakúra nyírt fehér akácok a sáv hosszúságát hangsúlyozzák. Ez a faj sajátos ismérve, dísznövénye a borvidéki településeknek. Nagyon könnyen formálható, tág tűrésű, amely igazán jól illik a hegyaljai községek arculatába. Azonban télen és kora tavasszal, lomb nélküli állapotukban, a visszacsonkolt fák elég sivár látványt nyújthatnak, ez jól látható 37. képen. A zöldfelületen több cserjefajt is találunk, főként örökzöld puszpáng (*Buxus sempervirens*), japán kecskerágó (*Euonymus japonica*), tarka levelű kecskerágó (*Euonymus fortunei* 'Emerald'n Gold'), japán vérborbolya (*Berberis thunbergii* 'Atropurpurea') és rózsafajokat különböztethetünk meg. Érdekes megfigyelésem volt, hogy az útnak ezen a szakaszán egyáltalán nem jellemző az egynyáriak kiültetése. Ezeket évelőkkel vagy apróra nyírt, formás cserjékkel helyettesítik. A sávban gyepesítés sincsen, a föld sötét színének feloldására különböző méretű és színű termésköveket helyeztek a talajra. Érdekes, hogy a szemközti zöldsáv kialakítása már nem ennyire díszes és aprólékos, ott inkább az egyszerűbb díszfajok dominálnak, mint például a boglárkacserje (*Kerria japonica*).

36-37. kép: A Grossman-ház és az előtte húzódó zöldfelület; fotó: Gergely Viktória (2012)

A Grossman-házzal majdhogynem szemben az utca túl oldalán található a Mádi Kúria Hotel és Rendezvényközpont. Az egykori takarékpénztár épülete előtt fehér akác (*Robinia pseudoacacia*) fasor állt, ami ma már sajnos nincs meg. Mára ezt a területet parkolónak alakították ki a vendégek számára. Az út túloldalán viszont megmaradt a zöldfelület, és itt újra telepítettek fákat, itt most egy négy egyedből álló szivarfa (*Catalpa bignonioides*) sor található.

A Rákóczi Ferenc utca 69. szám alatt helyezkedik el a település iskolája. Impozáns épületét kőkerítés veszi körbe, annak terméskő oszlopai között pedig kovácsoltvas elemek helyezkednek el. Az iskola előkertje és a kerítésen kívül elhelyezkedő zöldsáv jelentősen megváltozott. Egykor még kopár üres területek

38. kép: Az általános iskola előtt húzódó zöldfelület;
fotó: Gergely Viktória (2012)

voltak. (lásd a 29. képen) Ma már ízlésesen betelepítettek. Az előkertben különböző tuja, puszpáng és madárbirs fajokat különíthetünk el. A kerítés előtti zöldsáv pedig minden évben gyönyörű egynyári kiültetéssel gazdagodik, jellemzően kisvirágú bársonyvirág (*Tagetes patula*) és kerti árvácska (*Viola wittrockiana*) fajokkal. A virágágyásban fehér akácok (*Robinia pseudoacacia*) is helyet foglalnak. Az ágyás előtt padokat helyeztek el, melyek fából és kovácsoltvasból készültek. (38. kép)

39. kép: Szoborpark; fotó: Gergely Viktória (2012)

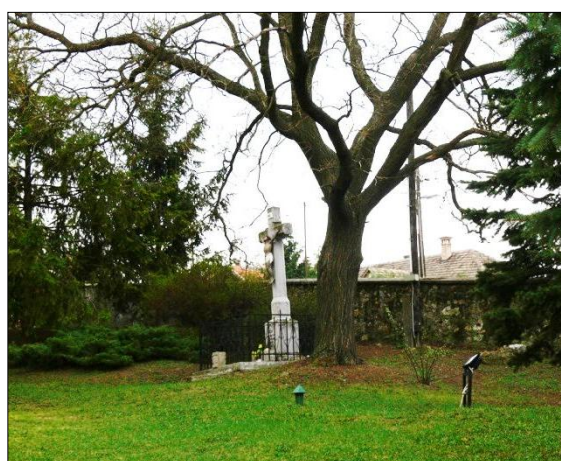
A fő utca végén, azt lezáróan egy kisebb zöldfelületet alakítottak ki, ez a 39. képen látható. Ennek jellegzetessége, hogy közepén egy fából faragott szobor található, mely egy öreg férfialakot ábrázol. A növények előtt egy közkút helyezkedik el, szépen felújított állapotban. A kút mögött pedig három fából és kovácsoltvasból készült padot

tettek le a pihenni vágyók számára. A zöldfelület érdekessége, hogy magához a szoborhoz nem lehet bejutni, mert dúsán növények veszik körül. A beültetés nagyon sikeres lett, az örökzöldek még télen is szép környezetet biztosítanak a szobor körül. Tavasszal és nyáron, amikor pedig virágozni és hajtani kezdenek a fák, egy igazán változatos növényborítottság alakul ki. Főbb fafajok a területen a mezei juhar (*Acer campestre*), a japánakác (*Sophora japonica*). Cserjék közül pedig a japán vérborbolya (*Berberis thunbergii* 'Atropurpurea'), a kínai boróka (*Juniperus chinensis*), a törpefenyő (*Pinus mugo*) és a dúsvirágú madárbirs (*Cotoneaster multiflorus*).

A szoborparkkal szemben egy kisebb közkertet alakítottak ki, a patak mellett. Erre jellemző, hogy szinte csak fákat ültettek a területére. Főként mezei juhart (*Acer campestre*), hegyi juhart (*Acer pseudoplatanus*) alkalmaztak, ezek mellett pedig egy darab fűzfa (*Salix alba*) is található.

A Rákóczi Ferenc utcával párhuzamosan helyezkedik el a Batthyányi utca, amely Mád „kultikus, szakrális” tengelyének tekinthető. A Batthyányi tér felőli oldalán Nepomuki Szent János szobor található, mely a tájérték felmérésben is szerepel. Ez a tér közepén helyezkedik el kovácsoltvas kerítéssel körbevéve. A kerítésen belül rózsakertet alakította ki, azon kívül pedig gyepes sáv húzódik. A tér szélein a házak előtt zöldsáv húzódik, melyekre jellemző, hogy ellentétben a főúton lévőekkel itt nem a dísznövények beültetése volt a cél. A zöldsáv nem esztétikai funkciót lát el. Ebben az esetben szinte mindegyikre jellemző, hogy valamilyen gyümölcsfát, cseresznye, meggy, almát telepítettek bele.

A Batthyányi út másik végén helyezkedik el a katolikus templom. A templomkert igen jó állapotban van, gondozott. A területet kőfal veszi körbe, a bejáratí részen pedig nagyon szépen és aprólékosan megmunkált kovácsoltvas kapu található, mely mindig nyitva van a hívő lakosság számára. A kertben rengeteg idős fa található. Ezek közül talán a legszebb habitussal a filoxérakereszt mellett található japánakác (*Sophora japonica*) rendelkezik, ez a 41. képen látható. A kereszt szintén szerepel a tájérték kataszterben. A fák mellé cserjéket is ültettek, melyek esztétikai funkciót töltenek be. Több madárbirs és tuja faj található itt, ezek közül az örökzöld puszpáng (*Buxus sempervirens*), a boglárkacserje (*Kerria japonica*) és a smaragd tuja (*Thuja occidentalis* 'Smaragd') van jelen nagyobb arányban (lásd a 40. képen). A kerítés mentén évelőket is találunk: szívlevelű bőrlevél (*Bergenia cordifolia*), kis meténg (*Vinca minor*), nagy meténg (*Vinca major*).

40-41. kép: A katolikus templom kertje; fotó: Gergely Viktória (2012)

A Mádon található növénytelepítések nagy része, főként a Rákóczi utca esetében hangulatában tükrözi az egykori mezővárosi múltat. Az egységesen formára nyírt, szabályosan kihelyezett növények gyakoriak voltak a bárói családok udvarain, előkertjeiben, amivel egy előkelő megjelenést biztosítottak a kúriáknak, földesúri házaknak. Ma már sajnos ezek a szép udvarok nem maradtak fent a településen, csak képeken és képeslapokon csodálhatjuk meg ezeket. A falu szellemiségében azonban megmaradt a mezővárosi karakter, amit a lakosság a zöldfelületeken történő növényalkalmazással próbál kihangsúlyozni. A fő utcán formára nyírt puszpáng (általában a *Buxus sempervirens*, de előfordul a *Buxus sempervirens* 'Suffruticosa' változat is) és kecskerágó (*Euonymus fortunei* és *Euonymus fortunei* 'Emerald'n Gold') fajokat láthatunk, melyek mellett megjelenik a fehér akác is (*Robinia pseudoacacia*). Az akác régóta kedvelten alkalmazott fa a településen. A régi fotókon és képeslapokon (lásd 23-25-27. képen) jól megfigyelhető az épületek előtt húzódó szimpla akácfa sor. Akkoriban még a hagyományos habitusában hagyták meg a fákat, később vált „divattá” a gömbalakra való csonkolás. Ez a forma jól illeszkedik a többi formára nyírt cserjéhez, azonban lomb nélküli állapotukban a fák rontják az utcaképet. Az elmúlt években szerencsére egyre több helyen cserélik ki a csonkolt egyedeket a faj gömbakác (*Robinia pseudoacacia* 'Umbraculifera') fajtájára.

3.2.3. Környezetarchitektúra elemek

Mádon több olyan szobor és emlékmű található, amelyek hordozzák a borvidéki motívumokat vagy pedig a település arculatának megformálásában szerepet játszanak. Az általam vizsgált területen számos környezetarchitektúra elemet felmértem és elemeztem. Mindegyik egyedi kialakítású, változatos anyaghasználatú. Ebben az esetben is a Rákóczi út mentén fedeztem fel több arculati szempontból fontos elemet.

Az előző részben már említett Testvérvárosi Park több eleme is jól illeszkedik a borvidékre jellemző arculatba, bár néhány kivitelezése véleményem szerint nem a legmegfelelőbb módon történt meg. Ezek közül kiemelném a szökőkutat, ami a 42. képen látható. A vöröses színű műkö, amiből a kút készült nem jellemző a település építészeti stílusára, bár a vöröses szín kiemeli a szökőkutat a zöld környezetéből. Azonban mindenképpen pozitívum a kút esetében, hogy a tervezők törekedtek a Mádon hagyományosnak mondható kovácsoltvas alkalmazására. A szökőkúton lévő szőlőminta kihangsúlyozza a mádiak számára oly fontos, évszázados hagyományokkal

rendelkező szőlőtermesztést és borászatot. A közkertben elhelyezett padok tölgyfából készült rönkpadok, melyeken ízléses faragott felirat látható (lásd a 43. képen). A szökőkút, a padok és az ezek mögött elhelyezett vas kandeláberek stílusukban jól összeillenek. A vas kandeláberek (44. kép) esetében esztétikai problémát okoz, hogy azokat, riolittufából készült talpazatra állították, amely a fű zöld színétől erőteljesen elüt, ez a 43. képen jól megfigyelhető.

42-44. kép: A Testvérvárosi park környezetarchitektúra elemei; fotó: Gergely Viktória (2012)

Mád központjában található a legtöbb környezetarchitektúra elem egy helyen. Az egykori piactér mára már teljesen átalakult, beépült, helyén ma a falu főtere áll. A tér közepén található közkertben helyezték el a nagyon szépen kidolgozott és karbantartott első világháborús emlékszobrot, mely mögött egy márványtablán olvasható a háborúban elesett hősi halottak nevei (lásd 46. képen). A térdelő katonát megformáló szobrot két oldalról zászlók szegélyezik (Magyarország és Mád zászlók). A szobor az egyedi tájérték felmérésben is megtalálható és az utca kép szempontjából meghatározó eleme a közkertnek. A világháborús emlékművel szemben helyezték el a világörökségi emléklakettet. Ez egy henger alakú, alacsony, terméskőből (riolittufából) faragott emlékmű, melynek tetejét egy bronz lap fedi, az Unesco logójával, ez a 47. képen látható. E mögött egy nagy kőszikla található. A közkertben három padot raktak le a háborús emlékszoborral szemben. Ezek a főutcán lévő padokhoz hasonlóan fából és kovácsoltvasból készültek, és jól illeszkednek a tér többi eleméhez.

45-47. kép: A főtéren található Bacchus szobor, világháborús emlékmű és világörökségi emléktábla; fotó: Gergely Viktória (2012)

A Művelődési ház melletti zöldfelületen valamikor egy emléktábla állt a Millennium tiszteletére, de 2005. évi, a Máj-patak áradásából kialakult árvíz ezt elpusztította. A közteret azóta nem hozták helyre, néhány pad áll benne mindössze. Ezek nem emelik a zöldfelület arculatát. A főtéren lévő kovácsoltvas padokhoz egyáltalán nem hasonlítanak, stílusban sem illenek egymáshoz. A parkban található régi padok betonból és fából készültek, melyek fa ülőrészét és háttámláját pirosra festették. Mára ezek a padok nagyon elhanyagoltak, kopottak, a festék repedezett, hiányos rajtuk. Rombolják a fő utca arculatát. A Művelődési ház főtér felőli részén az egykori cukrászda épülete előtt helyezkedik el két fontos arculati eleme a településnek. Az egyik egy terméskővel díszített, azzal kirakott szökőkút, mely Mád 750 éves fennállásának emlékét őrzi. A szökőkút kör alaprajzú és jól illeszkedik a falu arculatába. A kút mellett pár méterre található egy Bacchus szobor, ami a 45. képen látható. Anyaga valószínűleg tölgyfa és jellemző, hogy igazán kifinomultan és részlet gazdagon faragták ki. A mű egy meztelen férfialakot ábrázol, akit csupán egy szőlőlevél takar. Kezében egy szőlőfürt és egy kupa látható. A fa alak riolittufából készült talpazaton áll. A szobor a szőlősgazdák fohászatát szimbolizálja, hogy jó legyen a termés és kiváló minőségű borok készülhessenek Mádon. A szobor a tájérték kataszterben szerepel.

A Grossman-ház előtti zöldfelületet középen kettéosztja egy életfa, mely az életet, az örök fejlődést és növekedést, a folytonos megújulást jelképezi. Ősi magyar szimbólum. A szobrot valószínűleg tölgyfából faragták, a faragás a fán felfelé futó szőlőmintát és napszerű virágot ábrázol. Az életfa egy terméskővel fedett talpazaton áll. 2005-ben állították, a tájérték felmérésben is megtalálható. Fontos szerepet játszik az utcakép kialakításában, hiszen feltűnő megjelenésű. Padokat is elhelyeztek benne, az

életfa két oldalára. Állapotuk nagyon jó, újszerű. Az ülő és támla részt fából, míg a lábakat vasból készítették. Naturális megjelenésük szépen illeszkedik az utca hangulatába. (lásd 36. kép)

A fő utca végén található úgynevezett Szoborpark közepére egy fából faragott, öreg férfialakot ábrázoló szobrot helyeztek, a közkert köré pedig fából és kovácsoltvasból készült padokat helyeztek.

A katolikus tengely Batthyányi téri végpontján található a Nepomuki Szent János szobor, amely megjelenésében uralja a teret. A kőből faragott szobor éke az aranyozott festés, mely szépen kiemeli az ábrázolt szent alakját. A szakrális tengely másik végén, a katolikus templom mellett található egy nagyobb területen Mád legjelentősebb pincecsoportja. Ennek a közvetlen közelében egy árpád-házi Szent Erzsébet szobrot helyeztek el. A szobor érdekessége, hogy a bronzból készített női alakot riolittufa tömbbe állították. A kő körbe veszi a szobrot, így egy szép világos háttérrel adva annak. A Szent Erzsébet szobor szépen illeszkedik a templom és a pincék mellé, emelve az utcakép

48. kép: Árpád-házi Szent Erzsébet szobor; fotó: Gergely Viktória (2012)

értékét (lásd 48. kép). A Nepomuki és a Szent Erzsébet szobor a településről készült egyedi tájérték kataszterben megtalálható. A felmérésben szerepel egy gémeskút is, amely a Művelődési Ház melletti közkert mögött található, és a Batthyányi tér felől meghatározza a közkert látványát.

Ahogy már a többi borvidék esetében, Tokaji példával is bemutattam, a borvidéki településekre jellemző a hordós növénykiültetés. Ez Mádon sincs másképp. Az általam vizsgált területen, több helyen megfigyeltem, a lakóházak és intézmények elé, a zöldsávokba helyezett, főként egynyáriakkal beültetett egész hordókat. A hordók kihelyezése a legtöbb helyen ízléses, míg más, nem a borvidékhez tartozó településen ez giccsnek számítana. Mád esetében azonban jól kihangsúlyozza a lakosság borhoz kötődő viszonyát. Mindemellett pedig marketing szempontból is lényeges, sok pincészet ilyen hordókat helyez ki pincéje elé, saját névtáblájával ellátva (lásd az 49. és az 50. képen).

49-50. kép: Hordók alkalmazása a zöldfelületeken, fotó: Gergely Viktória (2012)

Az eddigiekben felsorolt elemek mind fontos részét képezik a településképnek. Véleményem szerint nagy részüket szépen kidolgozták és úgy alakították ki, hogy a települési arculatba illeszkedjenek. Anyaghasználatukban a helyi riolittufa nagy szerepet kapott, emellett pedig a fa alkalmazása igen elterjedt. A környezetarchitektúra elemek estében is elmondható, hogy a településen megőrizték a mezővárosi hagyományokat, az anyaghasználatban és formában egyaránt. A természetes anyagok használata mellett fontos szempont, hogy letisztult, szabályos formákat alkalmazzanak, melyek a település egykori mezővárosi karakterére utalnak. A padoknál gyakori a kovácsoltvas és a fa együttes megjelenése, a szobrok estében pedig az aprólékosan megfaragott alakok, motívumok megléte.

3.2.4 Pincék

Ebben a vizsgálati részben az általam felmért pincékkel részletesebben foglalkozom. Elkészítettem Mád pincekataszterét, melyben a pincék külső kialakítása mellett a pincészetek egyéb jellemző tulajdonságairól is írok. (A pincekataszter egyik mintaoldala a mellékletek között látható) Bár a pincék a települési arculathoz csak a külső megjelenésükkel járulnak hozzá, nem befolyásolják azt jelentős mértékben, mégis fontosnak tartottam ezek számbavételét és bemutatását.

Vizsgálatomban a Mád teljes belterületén megtalálható, általam fontosnak vélt pincészetek szerepelnek, összesen 24 darab. A lehatárolás során azért választottam az egész belterületet, mert nemcsak az általam előzőekben vizsgált központi területen találhatóak, a hagyományokat hordozó mégis egyedi megjelenésű pincék. (Ezek a Mád

pince kataszter térképe című tervlapon láthatóak). Helyszíni terepbejárásom során több olyan pincével is találkoztam, amelyek fölé épület épült. A munkám során, ezeknek a kúriáknak, lakóházaknak is megvizsgáltam a homlokzatát, külső megjelenését, ugyanis a település arculatának szempontjából ezek is fontos szerepet játszanak. A vizsgálat során a segítségemre volt két híres mádi borász is: Gergely Vince és Szepsy István.

Felmérésem alapján a mádi pincék is olyan lyukpincék, melyek mindegyike őrzi a hegyaljai pincék jellegzetes kialakítását és anyaghasználatát. A faluban a legtöbb pincét a településen belül helyezték el, ennek oka az volt, hogy nagy értéket képvisel a tokaji bor és minél jobban próbálták azt megóvni, ezért külterületen szinte nem is találunk ilyen építményeket. A pincék kialakítása és építése fontos szempontok alapján valósulhatott meg, általában a falusi szakemberek és pinceásók építették. Az építkezések során törekedtek a hagyományos kialakításra, így riolittufát használtak, amely már jelen volt a falu tradicionális építészetében is. A helyi építőanyagok felhasználása nagyban segítette a közösség és a gazdaság fejlődését is. A riolittufa egy vulkáni, törmelékes kőzet, melynek szép sárgás-fehér pasztell színe különleges megjelenést biztosít. Szerkezete miatt lukacsos és érdekes mintázatú. Jól alkalmazható építésre alakíthatósága miatt. Jellegzetessége még, hogy örleménye kiválóan alkalmas a szőlőültetvények talajának ásványi anyag pótlására. A legtöbb mádi pincét riolittufába vájták, és a pincék homlokzatát általában ezzel is díszítették.

Mádon a katolikus templom melletti pincecsokor esetében jól megfigyelhető a helyi hagyományoknak megfelelő pincekialakítás. Szinte mindegyik pince nyeregtetős, homlokzati faluk riolittufával díszített (lásd 51. kép), a bejárat rész pedig a homlokzati fal közepén

51. kép: Riolittufával díszített pince homlokzatok, fotó: Gergely Viktória (2012)

helyezkedik el, ezt fa vagy kovácsoltvas kapu védi. A bejárat kapuzat a bárói kúriák esetében gyakran eklektikus stílusban készült, ám ezekből ma már nem maradt fent egy sem. Ma szépen díszített, borvidéki motívumokat hordozó kovácsoltvas kapukat láthatunk ezek helyett, mint például a Rákóczi-Aspremont kastély esetében, ami az 52. képen látható. A pince mélyébe mindig lépcsős lejárton keresztül lehet lejutni. Mádon

sok esetben találunk a pincék felett régi kúria épületet vagy lakóházat. Mára ezek legnagyobb részét szépen felújították a helyi építészeti karakternek megfelelően. Az ilyen épületekre általánosan jellemző, hogy egyszintesek, utcafrontosak. A falak fehér vagy okkersárga festést kaptak, a homlokzati fal lábazati részén pinceszellőző található, amely körül, mádi kőből készült díszítés van. Általánosan elmondható, hogy az épületek mindegyike nyeregtetős vagy kontyos nyeregtetős, cseréppel fedett.

52. kép: A Rákóczi-Aspremont kastély jelenlegi kovácsoltvas kapuja, fotó: Gergely Viktória (2012)

Következtetések

Az előző fejezetekben megvizsgáltam és röviden értékeltem a Mád belterületén található főbb arculati elemeket és pincéket. Ebben a fejezetben néhány következtetést fogalmazok meg, kifejtem a véleményemet és meglátásaimat Mád települési arculatáról. Az általam feltárt arculati problémák és hiányosságok megoldására pedig röviden javaslatokat teszek.

Úgy gondolom, először mindenképpen a borvidéki arculatról kell pár szót ejtenem, ugyanis ennek a része Mád is. Véleményem szerint a Tokaj Történelmi Borvidék és Kultúrtáj Világörökség területére jellemző, hogy a magterületen található települések és a környezetükben lévő szőlőültetvények jól tükrözik a borvidék történelmét, a szőlőtermesztés évszázados hagyományait, a helyi kultúrát, a helyi szellemiséget és a társadalom gazdasági tevékenységét. A magterület esetében ez sokkal erőteljesebben megjelenik, mint az ezeket körülölelő puffér zóna településein. Úgy gondolom, ez leginkább gazdasági és pénzügyi okokkal magyarázható. A világörökségi cím elnyerését követően ugyanis megnőtt a turizmus szerepe a térségben, és ezt leginkább a magtelepülések, mint Tokaj, Tarcál, Sárospatak, Sátoraljaújhely és Tolcsva tudták kihasználni. Ezeken a településeken az elmúlt években jelentős fejlődés indult meg. A turizmus megjelenésével egyre nagyobb figyelmet fordítottak a település arculatának fejlesztésére, így színvonalban egyre nagyobb különbség alakulhatott ki a magterület és a védő zóna települései között.

Úgy vélem, Mád szintén jól alkalmazkodott a turizmus megerősödéséhez. A falu életében egyre nagyobb szerepet kap a borturizmus, a falusi turizmus és a gasztronómiai turizmus. Ennek hatására Mád fokozatosan fejlődik, és jelentős változások figyelhetők meg a települési arculat alakulásában. Az utóbbi pár évben, több intézményt, kúriát és lakóházat felújítottak a helyi hagyományoknak és építészeti stílusnak megfelelően. Ezek az épületek ma szépen tükrözik Mád egykori mezővárosi múltját. A falu belterületén található pincék esetében is megfigyeltem, hogy egyre többen alkalmazzák a pince homlokzati díszítéséhez a tradicionális riolittufát. Az utcán sétálva ma már szabályosan beültetett, változatos növénytelepítéseket is megfigyelhetünk az út menti zöldsávok esetében. Egyre nagyobb figyelmet fordítanak a fő utca (Rákóczi utca) utcaképének javítására. Véleményem szerint emiatt Mád települési arculata mára szépen bemutatja az évszázados hagyományokat, a helyi

szellemiséget, a település borhoz fűződő viszonyát, gazdasági tevékenységét, a falu történelmét és jelenlegi fejlődési irányát. A Mád környezetében található szőlősdombokon ma is megvannak az egykori teraszos szőlőtermesztés maradványai, a teraszok, bástyák. A település közelébe érve ezeket messziről megfigyelheti a látogató.

Azonban mégis, úgy gondolom, a településnek még sokat kell fejlődnie ahhoz, hogy tükrözni tudja arculatában mindazt, ami miatt az UNESCO világörökséggé nyilvánította a borvidéket. Véleményem szerint, Mád legfőbb tulajdonságai nagyon kedvezőek, a földrajzi fekvése, a táj szerkezete és a település strukturális felépítése, mely jelzi a tájhasználatot és az évszázados szőlőtermesztés hagyományait. Viszont a falu belterületén helyenként arculatot romboló elemeket is megfigyelhetünk, amelyek a látogatók számára kiábrándítóak lehetnek. A legnagyobb problémát a fő utcán és annak környezetében található rossz állapotú épületek okozzák. Ezek az utcaképet mindenképpen degradálják, nem illenek a szépen felújított, hagyományos házak mellé, kitűnnek vakolathiányos, zord megjelenésükkel. Az elmúlt évek gazdasági és anyagi problémái miatt, a legtöbbjüket átalakították, a homlokzati díszeket eltávolították. Példaként a Borsai-kastélyt említeném, melynek állapot az elmúlt években fokozatosan leromlott. Mivel az általam vizsgált központi területen található, elmondhatom, hogy nagymértékben degradálja az utca látványát. Fontos lenne mihamarabbi felújítása, hogy egy egységes utcaképet kaphassunk. Ezen a központi területen esztétikai problémát okoz, az utak vonalában található beton villanyoszlopok és a légvezetékek. Ezek mind rombolják az utcaképet. Javaslom, hogy ezeket a közműveket, földkábelre cseréljék, eleinte mindenképpen a Rákóczi utcán, majd pedig az ezzel párhuzamos, fontosabb kilátó utakon is.

A pincék esetében az a véleményem, hogy a településen található legtöbb pince szépen idomul a hegyaljai építészeti hagyományokhoz, mind külső, mind belső megjelenésében. Az utóbbi években több pincét felújítottak, és ez a tendencia nem csak a nagyvállalatok, hanem a családi vállalkozások esetében is megfigyelhető.

Az utcákban húzódó zöldsávokra is részletesebben kitérnék. Ezek esetében azt figyeltem meg, hogy egyre jobban ügyelnek kialakításukra, igényes beültetésükre. A Rákóczi utcán a Grossman-ház előtti zöldsáv a legszebb, ehhez hasonló stílusban kellene kialakítani például, az ezzel szemközti zöldsávot is. Ugyanis az egységes utcakép kialakulásához az épületek előtt húzódó ilyen zöldfelületek megjelenése is nagymértékben hozzájárul. A növényalkalmazás terén törekednék a hagyományos fajták használatára. Több helyre telepítenék formára nyírt puszpángot (*Buxus*

sempervirens vagy *Buxus sempervirens* 'Suffruticosa' fajtákat), amelyhez szépen illik, jó kontrasztot alakít ki, például a japán vérborbolya (*Berberis thunbergii* 'Atropurpurea') vagy a tarka levelű kecskerágó (*Euonymus fortunei* 'Emerald'n Gold'). A gömb akácot (*Robinia pseudoacacia* 'Umbraculifera') nem csak a fő utca esetében építeném bele az utcaképbe, hanem a környező utcákba is. Az akácok mellé változatos színvilágú cserjéket telepítenék, hogy izgalmasabbá váljon az utcakép, például: fényes levelű ékszerborbolya (*Berberis x media* 'Red Jewel'), aranylombú japán törpeborbolya (*Berberis thunbergii* 'Bonanza Gold'), arany kúszó kecskerágó (*Euonymus fortunei* 'Sunspot'), nyugati hóbogyó (*Symphoricarpos albus* var. *laevigatus*), kislevelű hóbogyó (*Symphoricarpos chenaultii* 'Hancock') tömött szárnyas kecskerágó (*Euonymus alatus* 'Compactus').

A jelentősebb zöldfelületek közül úgy vélem, a Művelődési Ház melletti közkert jelenlegi állapotában turisztikai szempontból jelentősen rombolja a település arculatát. Növényállománya elhanyagolt, kevés egyedből áll. Környezetarchitektúra elemeire pedig igencsak ráférne a csere, vagy legalábbis a felújítás. Javaslom, hogy a közkertet olyan honos faegyedekkel ültessék be, amelyek a település környezetében található szőlősdombokon és erdőkben jelen vannak, például: juhar fajokkal (*Acer campestre*, *Acer platanoides*), nagylevelű hárssal (*Tilia platyphyllos*), ezek mellett pedig díszfaként megjelenhet a vadgesztenye (*Aesculus hippocastanum*) is. A közkert területén található padokat, a Rákóczi utcán található fából és kovácsoltvasból készült padokhoz hasonlóakra cserélném.

A dolgozatomban részletesen foglalkoztam a főbb, borvidékre jellemző motívumokkal, például: hordós kiültetés, a helyenként megjelenő szőlőmotívumok, a riolittufa alkalmazása. Ezek szerencsére több helyen jelen vannak a településen. Véleményem szerint, a Rákóczi utcán, a pincészetek előtt megjelenhetne egy-egy hordó, amely jelzésértékű lenne a településre látogatóknak. Ez ugyanis jobban kiemelné, a település borhoz fűződő viszonyát és azokat a helyeket, ahol bort lehet kóstolni.

Összegzés

Dolgozatomban elemeztem, összehasonlítottam, értékeltem a települési arculat szempontjából lényeges építészeti emlékeket, zöldfelületeket, a borvidéki motívumokat hordozó környezetarchitektúra elemeket. Ezáltal egy olyan összetett képet tudok a faluról bemutatni, aminek segítségével könnyebben megérthető, milyen maga a település, mi miatt egyedi a borvidéken, milyen a borhoz kötődő viszonya, és az a fejlődési irány, amit Mád képvisel. Az elkészült pince kataszter a település belterületén található legfontosabb pincészeteket tartalmazza. Ebben részletesen írok, a pincék típusáról, külső megjelenésükről, mai állapotukról. A vizsgálatokat és értékeléseket követően következtetéseket fogalmaztam meg a település arculatával kapcsolatban.

A dolgozatom elkészítését, a Mádhhoz való személyes kötődésem is segítette, hogy fontosnak tartom a falu fejlődését és „szépülését”. A kutatásaim és terepbejárásaim során mélyebbem, megismertem a borvidéket, ezen belül Mád unikális értékeit és hagyományait. A dolgozat elkészítése során a szakmai szempontok mellett törekedtem a helyi lakosság értékrendjének és véleményének figyelembe vételére, egy olyan dolgozat létrehozására, amely segítségére lehet az önkormányzat és a helyi lakosok számára.

A mádiak méltón lehetnek büszkék kiváló boraikra, a gyönyörű tájra, a régi korokat idéző építészeti emlékeikre és a történelmet hordozó utcáikra. Az elkövetkező években reményeim szerint, az eddigi fejlődő tendencia tovább erősödik és Mád is híres és közkedvelt látogatói célponttá válik.

IRODALOMJEGYZÉK

Szakirodalom, írásos forrás:

- Alkonyi László (2000): Tokaj- A szabadság bora, Aduprint Kiadó és Nyomda Kft., Budapest
- Alkonyi László (2009): Tokaj iránytű borkedvelőknek, Borbarát-Lap Kft., Budapest
- Bencsik János-Viga Gyula (1988): A hegyaljai mezővárosok történeti néprajza, Borsodi Nyomda, Miskolc
- Diós István (1984): A szentek élete, Budapest Szent István Társulat, 377 p.
- Dr. Janky Ferenc- Kérey Csilla (2011): Borospincék-Borkészítés-Borvidékeink, Cser Kiadó, Budapest
- Dr. Kalmár János (1968): Mád, Tokajhegyaljai község élete a XVI-XVIII. században, Mád „Falukönyve”, Alföldi Nyomda, Debrecen
- Istvánfi Gyula (2000): Teendőink és lehetőségeink falvaink arculatmegőrzésével kapcsolatban, BME Műemlékvédelem, II. évf. 3. szám
- Kabai Róbert (2009): Tájépítészeti eszközök alkalmazása a helyi örökségen alapuló turisztikai fejlesztésben In: Michalkó, G. – Rátz, T. (szerk.): A tér vonzásában – a turisztikai termékfejlesztés térspecifikus vonásai. Kodolányi János Főiskola – MTA Földrajztudományi Kutatóintézet – Magyar Földrajzi Társaság, Székesfehérvár – Budapest, pp. 234-243.
- Koleszár Krisztián- Nagy Dezső (2007): Tanácsok hagyományos porták értékőrző megújításához Gömör és Torna vidéken, Német Nyomda Kft., Miskolc
- Kós Károly Egyesülés és Alapítvány diákjai (2003): Mád 2003 Építészeti javaslatok
- Mód László, Simon András: A szőlővédőszentek tisztelete, RUBICON, 2003, 1-2. szám
- Pádárné Török Éva- Gergely Attila (2009): Mád-egy borvidéki település egyedi tájértékei, kézirat, BCE Tájvédelmi és Tájrehabilitációs Tanszék, Budapest, Mád
- RPE Regionális Projekt Előkészítő Iroda KHT (2008. 07. 30.): Tokaj-hegyalja turisztikai és borászati marketingterve, Miskolc
- TTHE Tokaj-hegyalja, Taktaköz, Hernád-völgye Idegenforgalmi és Kulturális Egyesület: Egyesületünkről pdf.
- VÁTI KHT (2003): A Tokaji Borvidék Kultúrtáj Világörökségi Kezelési Terve, Budapest

—VÁTI KHT (2000): A VÁTI múltja és jelene, Falu Város Régió, 8. sz.

—Vinnai Zsuzsanna (2001): Tanulmányok, adatok és adalékok Mád történetéhez,
Vinnai Zsuzsanna, Mád

Internetes szöveges forrás

— weblap 1: <http://www.terport.hu/teruletrendezes/fogalmak> 2012. április 12.

— weblap 2: <http://www.tokajvilagorokseg.hu> 2012. április 20.

— weblap 4: <http://www.madikuria.hu/> 2012. május 5.

— weblap 5: [http://markagyar.blog.hu/2011/11/27/epul_a_madi_presztizs_telepules_](http://markagyar.blog.hu/2011/11/27/epul_a_madi_presztizs_telepules_marka)
marka 2012. október 15.

— weblap 6: <http://www.mad.info.hu/> 2012. szeptember 14.

— weblap 9: <http://www.axisepitesz.hu/index.php?x=8&tervező=sf> 2012. április 12.

— weblap 13: <http://whc.unesco.org/>

— weblap 14: <http://www.wikipedia.org/>

Internetes kép forrás:

— weblap 3: <http://www.vitour.org/> 2012. június 10.

— weblap 7: <http://maraiblog.wordpress.com/marai-eletrajz-2/> 2012. április 15.

— weblap 8: [http://www.rfmlib.hu/digitkonyvtar/dok/kepeslap/html-ek/ megye/ mad7.](http://www.rfmlib.hu/digitkonyvtar/dok/kepeslap/html-ek/megye/mad7.htm)
htm 2012 április 15.

— weblap 10: [http://www.rfmlib.hu/digitkonyvtar/dok/kepeslap/html-ek/megye/mad2.](http://www.rfmlib.hu/digitkonyvtar/dok/kepeslap/html-ek/megye/mad2.htm)
htm 2012 április 15.

— weblap 11: <http://www.borterasz.hu/gallery/pictures/37> 2012 április 15.

— weblap 12: [http://www.historicgarden.net/?ország=1&megye=4&varos=1164&nyel](http://www.historicgarden.net/?ország=1&megye=4&varos=1164&nyelv=hu)
v=hu 2012. szeptember 15.

Szóbeli adatközlők:

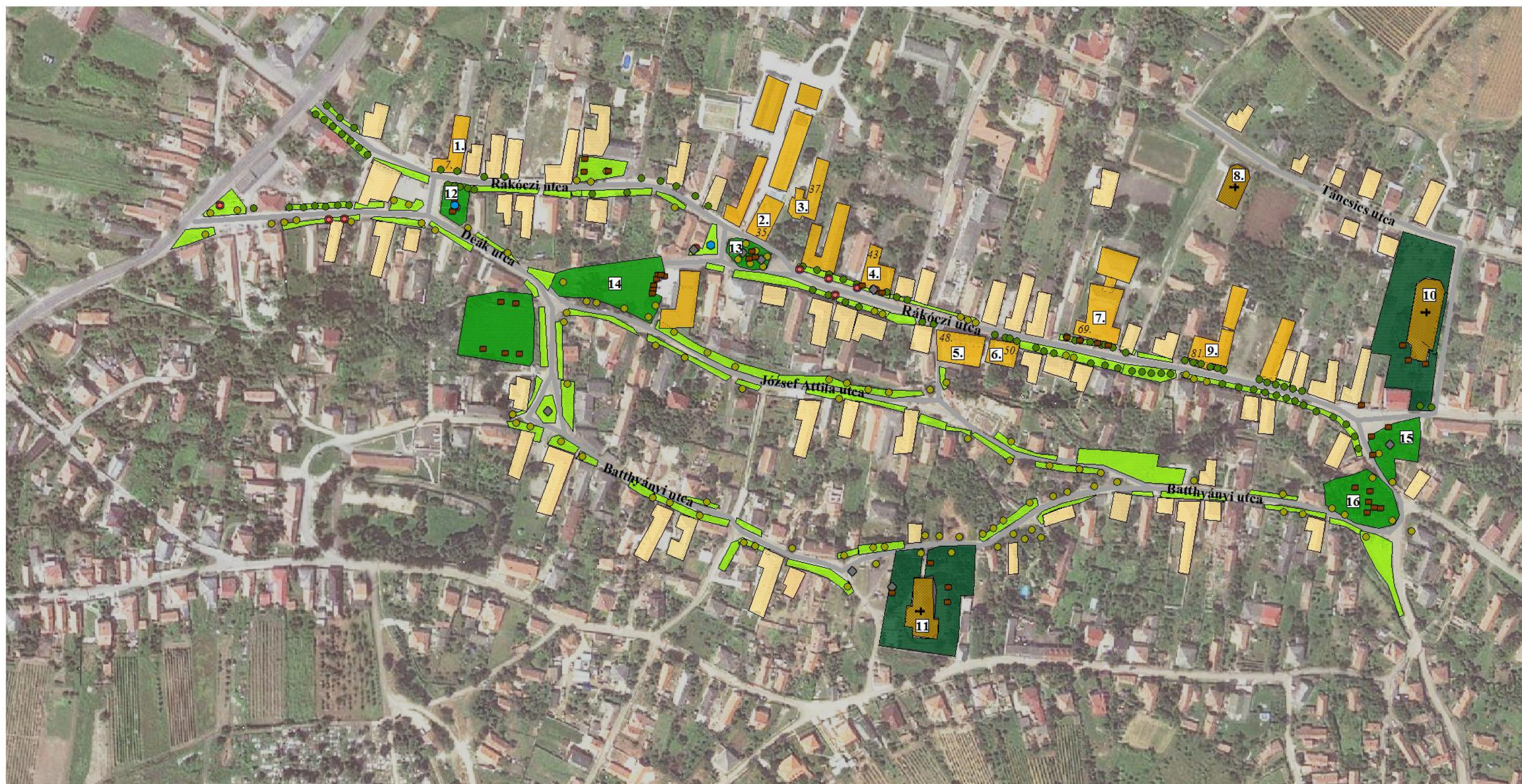
Nagy Júlia, TDM menedzser, Tokaj

Gergely Vince, borász, Mád

Szepsey István, borász, Mád

Mád pince katasztere

001	Név: Szent Tamás Pincészet, Mádi Udvarház, Gusteau				
	Pince típus: két párhuzamos ágú lyukpince		Helyszín: Batthyány u. 51.		A pince főbb jellemzői: A pince fölé ház épült, mely jól tükrözi a helyi építészeti hagyományokat. Ez ma étteremként funkcionál. A 100 m hosszú pincébe az épületen belülről lehet lépcsőn lejutni, amelyet kovácsoltvas kapu véd. Az épület az utcára merőleges, kontyos nyeregtetős, cseréppel fedett. A homlokzat világos okkersárga festést kapott, a nyílászárók tradicionálisan fából készültek és kőkeretezés veszi körbe azokat. A telket riolittufás kőoszlopos kerítés védi, amelynél a kerítés belső elemei kovácsoltvasból készültek.
	Koordináta:	szélességi: 48.193365	Helyrajzi szám: 378		
		hosszúsági: 21.281314	Kor, keletkezés ideje: 16-17.század		
	Tulajdonos/kezelő: magántulajdon		Adatforrás: helyszíni terepbejárás, Alkonyi László (2009): Tokaj iránytű		
	Présház: van		Adatfelvétel ideje: 2012.09.10.		
	Funkció: A pincét ma is bortárolásra használják, tehát őrzi eredeti funkcióját, a rajta álló épület pedig a helyi borturizmushoz kapcsolódó Gusteau Kulináris Élményműhely helyéül szolgál.				
	Állapot veszélyeztetettség: A pince és az épület kiváló állapotban vannak, környezetük szépen gondozott.				
002	Név: Barta Pincészet				
	Pince típus: több ágú pincerendszer		Helyszín: Rákóczi út 81.		A pince főbb jellemzői: A pincészetnek az egykori Rákóczi-Aspremont kastély ad otthont, amelyet az új tulajdonosok 2010-ben megvettek. A kastély 1755 körül épült és mindvégig megtartotta főúri lakási funkcióját. Az épület és a hozzá tartozó pince nagyon rossz állapotba került az évek során, így a pinceházat teljes egészében újjá kellett építeni. Az épület eredetileg a 16-17-században épülhetett a pincét is ekkor alakították ki. Ma az épület világos okkersárga vakolást kapott, bejáratát pedig kovácsoltvas kapuzat védi.
	Koordináta:	szélességi: 48.196013	Helyrajzi szám: 875/1; 874		
		hosszúsági: 21.279184	Kor, keletkezés ideje: 16. század		
	Tulajdonos/kezelő: magántulajdon		Adatforrás: helyszíni terepbejárás, Alkonyi László (2009): Tokaj iránytű		
	Présház: van		Adatfelvétel ideje: 2012.09.10.		
	Funkció: a pince és a pinceház megtartotta funkcióját				
	Állapot veszélyeztetettség: kiváló állapotban van, felújítás alatt áll, 2010-ben kezdődtek el a felújítási munkálatok				
003	Név: Royal Tokaji Borászati Kft.				
	Pince típus: több ágú pincerendszer		Helyszín: Rákóczi út 35.		A pince főbb jellemzői: Az épület valamikor az egri káptalan háza volt. A kúriát később megvette a Royal és a helyi építészeti hagyományoknak megfelelően felújította. Megtartották a faragott kő ablakkereteket és a kőboltíves bejáratot, melyet kovácsoltvas kapu véd. A pince több ágból álló pincerendszer, mely esetében egy főágról több, kisebb ág ágazik el. A pince nagy kapacitású. Az elmúlt években a Royal az épület udvarán egy nagyobb feldolgozó egységet alakított ki, ezzel növelve a pincészet hatékonyságát.
	Koordináta:	szélességi: 48.193076	Helyrajzi szám: 904/1		
		hosszúsági: 21.277961	Kor, keletkezés ideje: 16-17. század		
	Tulajdonos/kezelő: magán tulajdon		Adatforrás: helyszíni terepbejárás, Alkonyi László (2009): Tokaj iránytű		
	Présház: van		Adatfelvétel ideje: 2012.09.10.		
	Funkció: a pince megtartotta eredeti funkcióját, ma is bortárolásra használják, az épület pedig a pincészet fogadóépülete				
	Állapot veszélyeztetettség: szépen felújított, környezete gondozott, az utóbbi években feldolgozó egységgel bővült				
004	Név: Űri Borok Pincészete				
	Pince típus: több szintes, több ágú pincerendszer		Helyszín: Rákóczi út 65.		A pince főbb jellemzői: A pince és az egykor rajta álló kúria a báró Orczy család birtokában állt. Ma magántulajdon és az 1993-ban alapított Űri Borok Pincészete tulajdona. A több szintes pincerendszer 2000 hl kapacitású és 400 m hosszú. A pince hűen tükrözi a Hegyaljára jellemző pincekaraktert, vulkáni tufába vájt, fő- és mellékágakra oszlik. A hagyományos kialakítás miatt a pincerendszer lépcsős lejáróval kezdődik. A pincerendszer felett álló kúria az elmúlt évek során elpusztult, helyére családi ház épült, amely a vidékre jellemző építészeti stílusjegyeket hordozza.
	Koordináta:	szélességi: 48.195327	Helyrajzi szám: 883/1		
		hosszúsági: 21.277671	Kor, keletkezés ideje: 13. század		
	Tulajdonos/kezelő: magán tulajdon		Adatforrás: helyszíni terepbejárás, szóbeli adatközlő: Gergely Vince borász		
	Présház: van		Adatfelvétel ideje: 2012.09.10.		
	Funkció: a pince megtartotta eredeti funkcióját, a rajta álló épület pedig lakóházként funkcionál				
	Állapot veszélyeztetettség: kiváló állapotban van, környezete gondozott				

Forrás: maps.google.com, 2012-es műholdfelvétel alapján

Mád települési arculatát meghatározó elemek

JELMAGYARÁZAT

81. házszám
- közkert
- útmenti zöldsáv
- templomkert
- akác (Robinia pseudoacacia és Robinia pseudoacacia 'Umbraculifera' fajták)

- fák elhelyezkedése az általam felmért útvonal mentén
- pad
- ◆ szobor, emlékmű
- szökőkút
- borhoz kapcsolódó motívumokat hordozó környezetarchitektúra elemek
- templom
- a borvidékre jellemző építészeti karaktert hordozó épületek, melyeket a dolgozatban részletesen ismertetek
- a borvidékre jellemző építészeti karaktert hordozó épületek

A települési arculatot jelentősen meghatározó építészeti emlékek

1. Máriássy-ház (M)
2. Royal Tokaji Borászati Kft.
3. Borsai-kastély (HV)
4. Grossman-ház
5. Mádi Kúria Hotel és Rendezvényközpont (HV)
6. Polgármesteri Hivatal
7. Koroknay Dániel Általános Iskola
8. Zsinagóga (M)
9. Rákóczi-Aspremont kastély (M)

10. Református templom (M)
11. Katolikus templom (M)

- (M) Műemlékvédelem alatt álló épületek
- (HV) Helyi védelem alatt álló épületek

A települési arculatot meghatározó zöldfelületek

12. Testvérvárosi park
13. főtéren található közkert
14. Művelődési Ház melletti közkert
15. Szoborpark
16. Szoborparkkal szemközi közkert

Budapesti Corvinus Egyetem
Tájképzési és Tájrehabilitációs Tanszék
SZAKDOLGOZAT

munka címe:

Mád központi belterület települési arculatának vizsgálata

tervlap címe:

Mád települési arculatát meghatározó elemek

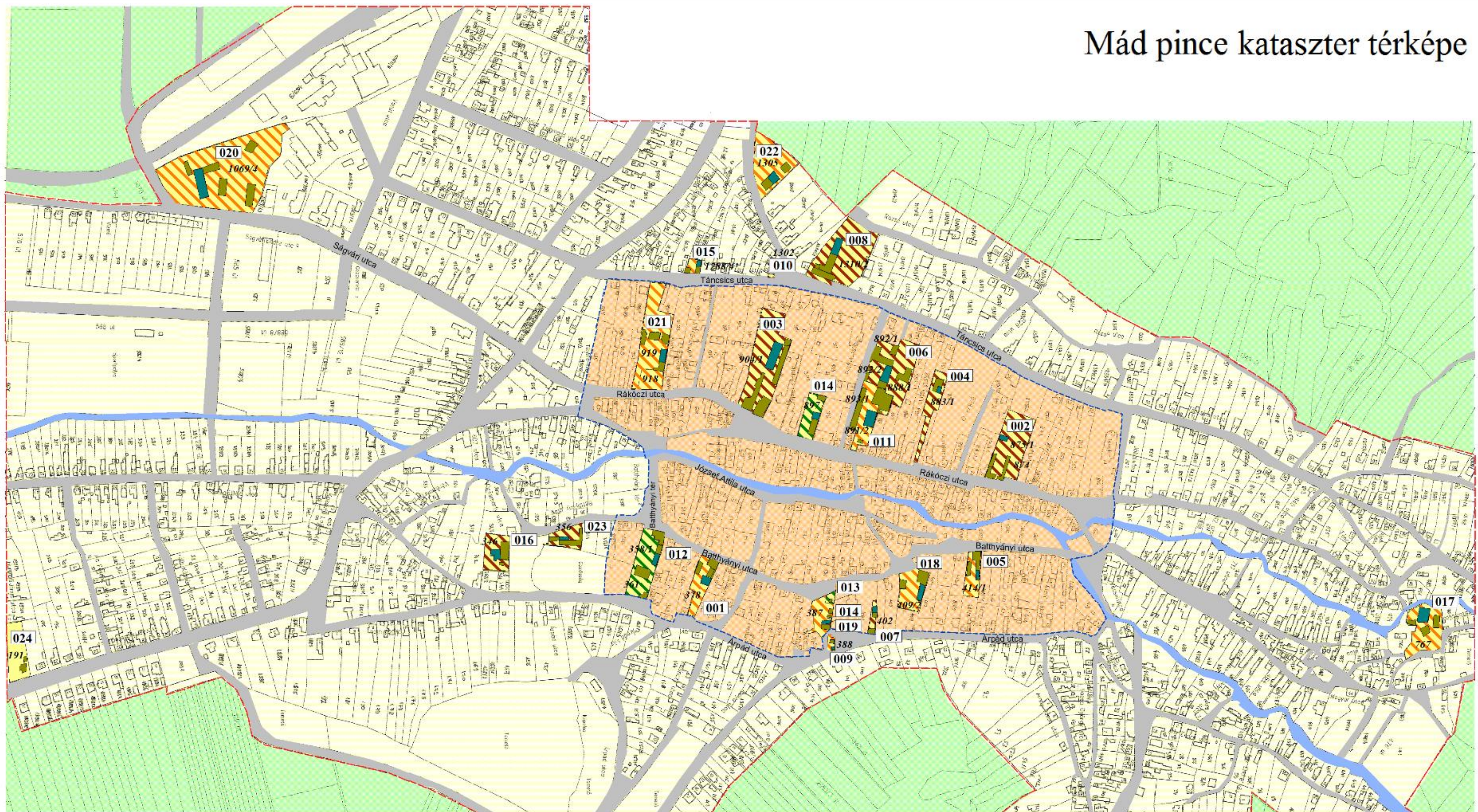
készítette:
Gergely
Viktória

konzulens:
Dr. Kabai
Róbert

méretarány:
M 1: 2500

dátum:
2012. október 20.

Mád pince kataszter térképe

JELMAGYARÁZAT:

	külterület		pince típus: pincerendszer
	általam felmért belterület		pince típus: egyágú lyukpince
	központi terület		pince típus: több ágú pince
	közlekedési terület		a pince környezetében lévő épületek
	patak		feldolgozó épület/présház
	az általam felmért terület határa	346/1	helyrajzi szám
	központi terület határa		

PINCÉK:

001	Szent Tamás Pincészet	011	Pelle Pince
002	Barta Pincészet	012	Szepey Pince
003	Royal Tokaji Borászati Kft.	013	Takács Pincészet
004	Úri Borok Pincészet	014	Tokaj Classic
005	Budaházy Pincészet	015	Török Pincészet
006	Demetervin	016	Zsirai Pincészet
007	Gundel Pincészet	017	Koppány-Forgács Pincészet
008	Lenkey Pincészet	018	Leskó Pincészet
009	Mád-Hill Szőlőbirtok és Pincészet	019	Hungarian Matias Borászat
010	Monyók Pincészet	020	Orosz Gábor-Bodvin Kft.
		021	Alana
		022	Promontor Bor
		023	Moonvalley Wines Tokaj
		024	Első Mádi Borház

Forrás: Mád csatormázási térképe alapján

		Budapesti Corvinus Egyetem Tájvédelmi és Tájrehabilitációs Tanszék SAKDOLGOZAT	
munka címe: Mád központi belterület települési arculatának vizsgálata			
tervlap címe: Mád pince kataszter térképe			
készítette: Gergely Viktória	konzulens: dr. Kabai Róbert	méretarány: M 1 :5000	dátum: 2012. október 20.